

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta humanitních studií

Karolína Bejdáková

KONSTRUKCE IDENTITY V PROSTORU VESNICE

Formy identifikace s žitým prostředím u mladých obyvatel
jihoslovenské vesnice

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Hedvika Novotná

PRAHA 2016

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 24.6.2016

.....

podpis

Mé poděkování patří v první řadě všem mým informátorům. Umožnili mi nahlédnout do svých životů, a podělili se se mnou o své zkušenosti a pocity, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout.

Dále bych chtěla poděkovat PhDr. Daně Bitnerrové, CSc., Mgr. Martinu Heřmanskému, Ph.D. a Mgr. Hedvice Novotné, kteří mě svým zkušeným vedením a cennými radami během přípravy výzkumu, prvních krocích v terénu a počátcích analýzy vždy dokázali správně nasměrovat.

Můj velký dík pak patří především vedoucí mé práce Mgr. Hedvice Novotné, kromě výše zmíněného za její cenné rady, čas a podporu, a v neposlední řadě motivující přístup, které mi během této práce poskytovala.

Obsah

1 Úvod.....	1
2 Teoretická východiska.....	2
2.1 Identita a její sociální rozměr.....	3
2.2 Místo a prostor.....	4
2.3 Vesnice.....	5
2.3.1 Možný vliv proměny soci-politických poměrů na proměnu „vztahu k místu“	6
3 Metodologie.....	7
3.1. Výběr výzkumného problému.....	7
3.2 Výzkumný terén – obec Sklepná.....	8
3.3 Formulace výzkumného problému a výzkumné otázky.....	9
3.4 Výzkumná strategie.....	10
3.5 První pobyt v terénu.....	10
3.5.1 První kontakt a výběr vzorku.....	11

3.6 Popis vzroku.....	12
3.7. Techniky sběru dat.....	13
3.7.1 Narativní rozhovor?.....	13
3.7.2 Polostrukturovaný rozhovor.....	14
3.7.3 Zúčastněné i nezúčastněné pozorování.....	15
3.8 Druhý pobyt v terénu.....	16
3.9 Etické otázky.....	17
4 Konceptualizace prostoru a jeho hranic.....	19
4.1 Krajina.....	20
4.1.1 Řeka.....	22
4.2 Vesnice.....	23
4.2.1 Vesnice jako správní jednotka.....	24
4.2.2 Infrastruktura.....	24
4.2.3 Veřejný prostor.....	26
4.3 Sdílená místa.....	32

4.3.1	
Klubovna.....	32
4.3.2	
Krčma.....	35
4.3.3	
Město.....	37
4.4 Soukromá	
místa.....	39
4.4.1 Rodný	
dům.....	39
4.4.1.1 Rodinné vazby a práce.....	40
5 Sociální sítě a vyjednávaný status.....	44
5.1 Kamarádké skupiny.....	45
5.2 Vyjednávaný sociální status.....	48
5.3 Různé přístupy k aktivitě ve veřejném prostoru.....	51
5.4 My Vesničané.....	53
6 Závěr.....	55
Seznam použité literatury.....	58

1 Úvod

Prvním podnětem, který stál na počátku tohoto výzkumu, byla pravděpodobně reflexe mého vlastního pojetí rodného místa a vztahu k od dětství známé krajině. Ačkoli v lokalitě svého dětství již několik let nepobývám, vždy když se mi naskytne příležitost vrátit se, nemůžu se ubránit silnému pocitu určité sounáležitosti, pocitu toho, že místo kde jsem, dobře znám, a v tomto prostředí znám i sebe. Postupem času jsem začala uvažovat nad tím, jak člověka určitá místa formují, jak zakládají jeho způsob vztahování se k jiným místům a jaký mají vliv na utváření jeho vědomí o sobě sama. Přestože jsme lidmi moderní doby, kteří běžně cestují v míře, která byla v minulých dobách nevídaná, jsme členy mnoha různých fyzických i sociálních prostředí díky velkému množství aktivit, kterým se věnujeme, a díky technologiím máme kontakt s prostředími velmi vzdálenými, je lokalita dětství a dospívání tou, u které to vše začíná. Sociální prostor, v rámci kterého jsme se socializovali je propojen s prostorem materiálním. S krajinou, ulicemi, rodnými domy, školami. Vztah k místu se během života utváří, aktualizuje, někdy zvýznamňuje, někdy ne. Tento prostor sami utváříme bytím a aktivitami v něm, a tento prostor pak zpětně utváří nás. Moje otázky tedy zněly: Jsou silnější místa samotná, nebo významy, které jim přikládáme skrze naši praxi? Je pro nás důležitější mít se v žitém prostředí dobře z hlediska pohodlí či dobrého materiálního zabezpečení nebo jsou důležitější sociální vazby, které nás ukotvují? Na tyto otázky samozřejmě neexistuje jediná odpověď a dokonce ani jeden jediný člověk by neodpověděl pokaždé stejně. Když se mi díky kurzu terénní antropologické praxe naskytla možnost realizovat vlastní výzkum na malé jihoslovenské vesnici, toto téma v kontextu daného prostředí vzbudilo mou zvědavost a touhu dopátrat se toho, jak svou lokální identitu během života utváří moji vrstevníci v tak specifickém fyzickém a sociálním prostředí. Vzhledem k tomu, že budování lokální identity je složitý a kontinuální proces, který se v podstatě nikdy nedá považovat za ukončený, a je závislý na mnoha subjektivních faktorech, neklade si tato práce za cíl vynášet zobecnitelná tvrzení. Je spíše jistým nahlédnutím různých forem, prostřednictvím nichž je možné se k žitému prostoru vztahovat.

2 Teoretická východiska

V rámci svého výzkumu vycházím z paradigmatu sociálního konstruktivismu. Toto východisko je badateli hojně užíváno v oblasti studia různých společenských identit, a pro studium lokální identity, jako formy identifikace jedince (skupiny) s žitým prostorem, je vhodné z několika důvodů. Předně k sociální realitě přistupuje s důrazem na její procesuální, dynamický charakter. Z této perspektivy máme před sebou sociální svět nikoli jako statický fakt, který je jeho aktéry pasivně prožíván, nýbrž dialektický proces mezi tímto světem a člověkem, jako jeho aktivním tvůrcem. Proces konstruování sociálního světa popisují Berger a Luckmann.¹ Člověk vytváří sociální realitu svou činností. Činnosti v důsledku opakování, a vědění v důsledku sdílení a předávání se pak pro člověka stávají objektivní realitou. Jako taková pak ovlivňuje zpětně lidské myšlení a jednání. „*Společnost je výtvorem člověka. Společnost je objektivní realitou. Člověk je výtvorem společnosti.*“² Sociální realita je z tohoto pohledu objektivně existující v tom smyslu, v jakém se k ní člověk vztahuje a v jaké formě ji předává další generaci. Berger a Luckmann v tomto procesu kladou důraz na rovinu ‚internalizace‘, tedy moment, kdy je sociální realita osvojována členy další generace, bez níž by proces konstruování sociálního světa nemohl být završen.³ Z výše uvedeného je zřejmé, že velmi důležitým činitelem v tomto procesu je čas. Tento proces se neopakuje beze změny, nýbrž s každou generací je sociální svět aktualizován, re-konstruován a potenciálně proměňován. Přemýšlíme-li tedy o jedinci, který se vztahuje ke svému žitému světu určitým způsobem, musíme mít vždy na paměti komplexnost celého procesu a jeho dynamiku a proměnlivost v čase.

Konstruktivistické paradigma také přináší řadu problémů, se kterými je potřeba se během výzkumu vyrovnat. Jelikož toto paradigma považuje sociální svět za konstruovaný, je těžké v něm hledat jakékoli všeobecně platné zákonitosti, či zobecnitelná vysvětlení. Můj úkol coby výzkumníka je pochopení a interpretace produkovaných významů, aktérského porozumění žitého světa.⁴ Jako výzkumník, který

¹ Berger, Peter L, Luckmann, T.; *Sociální konstrukce reality*, Brno 1999

² Tamtéž, str. 64

³ Tamtéž

⁴ Geertz, C. *Interpretace kultur*, Praha 2000 str. 25

do této reality vstupuje, se zároveň sama stávám aktérem, který se spolupodílí na jejím utváření.

Nyní je na místě představit teoretické koncepty, se kterými jsem během výzkumu pracovala.

2.1. Identita a její sociální rozměr

Koncept identity je v současném bádání poměrně rozšířen. Jedná se v zásadě o velmi široký a složitý pojem, který připouští řadu možných definic a zdá se, že se ocitá v podobném postavení jako pojem ‚kultura‘. V rámci výše vymezeného paradigmatu, k němuž se přikláním, je identita chápána jako konstruovaná, proměnlivá a mnohoznačná. Identita je specifickou formou vědění, která je ustanovována a reprodukována lidským jednáním.⁵ Neexistuje sama o sobě, ale je vždy utvářena, a to prostřednictvím aktu typifikace sebe i druhých na základě podobností i rozdílů. V kontextu konstruktivismu neuvažují identitu jako jedinou a homogenní ‚podstatu‘ člověka, nýbrž spíše jakousi proměňující se mozaiku, poskládanou z různých typů identifikací, které společně tvoří jakýsi střed osoby. Tato identita je utvářena dynamickým procesem produkce vědění a osoba sama si ji může i nemusí být vědoma.⁶ Toto pojetí s sebou přináší určitá úskalí, coby užití takto nesusnadno uchopitelného pojmu jako nástroje analýzy a někteří autoři na tuto skutečnost velmi podnětnými kritickými poznámkami upozorňují.⁷

Ve svém výzkumu hledám formy identifikace specifického typu; lokální identitu jako *identifikaci s žitým prostorem*. Jinými slovy jako „vztah jedince k blízkému okolí, ve kterém prožívá svou každodennost.“⁸ Lokální identita je identitou skupinovou ve smyslu sdíleného společného žitého prostoru. Proces identifikace s žitým prostředím má různé formy a u každého aktéra má jinou podobu. Avšak vždy je možné sledovat několik poloh, více či méně vědomých úrovní, v jejichž propojení jej můžeme sledovat. Identitu tak jednak nahlížím z pohledu subjektu jako sebe-identitu; sebe-pojetí jedince, které je formováno subjektivně na základě životních zkušeností z minulosti, přítomnosti

⁵ Szaló, C., Nosál I. (eds.); *Mozaika v rekonstrukci: Formování sociálních identit v současné střední Evropě*, Brno 2003, str. 9

⁶ Tamtéž, str. 19

⁷ Brubaker, R., Cooper, F.; *Beyond Identity, Theory and Society*, 2000, No. 29, str. 1-47

⁸ Roubal, O. *Když se řekne identita...regionální identita*, Socioweb 2003

i budoucích vizí.⁹ Tato rovina, přestože je do určité míry spojena se svobodnou vůlí, je však vždy vázána na diskurzivní praktiky, které vytváří určité typy osob, se kterými (jedině) se osoba v daném prostředí může nebo nemusí identifikovat. Tato identifikace probíhá v rámci jednak makro-sociálních struktur (jsem Evropanem, Slovákem, etnickým Maďarem, obyvatelem vesnice, zemědělcem), jednak mikro-sociálních struktur (na úrovni každodennosti – jsem členem určité rodiny, sousedem, kamarádem, hostem v hospodě, hráčem místního fotbalového týmu).

2.2. Místo a prostor

Práce zabývající se problematikou místa a prostoru lze převážně nalézt na poli geografie, která však k jejich studiu přistupuje především z hlediska jejich materiality a všímá si spíše jejich fyzické proměny v čase a v důsledku vlivu člověka. Trochu jiný pohled na místo a prostor a naopak s důrazem na jejich úlohu v životě člověka nám nabízí antropologie krajiny. Pro konstrukci lokální identity je sdílená lokalita stěžejním prvkem a oblast antropologie krajiny nám nabízí východiska, ze kterých můžeme prostor, potažmo krajinu nahlížet v jejich sociálním rozměru.

Eric Hirsh (1995) odlišuje dva způsoby vidění krajiny. Prvním z nich je pohled vnějšího pozorovatele. Pod tento pohled můžeme zahrnout všechny objektivní znaky dané krajiny, jak ji na první pohled vnímáme. Druhý pohled odkazuje ke krajině, jako k fyzickému a kulturnímu prostředí, jemuž jeho obyvatelé přiřkládají určité významy. K tomuto druhému pohledu se můžeme dostat teprve prostřednictvím etnografického popisu terénu a interpretace.¹⁰ Hirsh dále odlišuje místo a prostor. Místo je v jeho pojetí spojeno s každodenním prožíváním, představuje nereflektovanou skutečnost. Prostor pak představuje jakousi potencialitu, která se nachází za touto skutečností. Místo tedy člověku poskytuje určitý rámeček, každodenní obraz, prostřednictvím kterého se vztahuje k prostoru a času. Místo a prostor tak představují dva póly zkušenosti, které jsou oba součástí jednoho kulturního procesu.¹¹ Na fyzických aspektech krajiny samozřejmě záleží, ztotožňují se však s myšlenkou, že pouze některé jsou pro sociální život relevantní, a je tedy nutné odlišovat krajinu od prostředí. Zatímco prostředí lze chápat

⁹ Giddens, A.; *Modernity and Self-Identity*. Cambridge 1991, str. 35-55

¹⁰ Hirsh, E.; *Between Place and Space* in Hirsch, E., O'Hanlon, M., (eds.), *The Anthropology of Landscape: The Perspectives on Place and Space*, Oxford, 1995, str. 2

¹¹ Temtéž, str. 5

jako fyzické okolí, v krajině jsou obsaženy významy, ve kterých je zavtažen člověk.¹² Krajiny jsou vždy subjektivní, nikoli však zcela odtržené od objektivní reality. Společně s Přemyslem Máchou tak krajinu chápeme jako sociálně relevantní prostředí jedince. „Z objektivní reality vyrůstá skrze subjektivní interpretaci intersubjektivně konstruovaných významů přisouzených vybraným prvkům objektivního prostředí (popř. významů těmito prvky vynucených)“¹³ Je rovněž podstatné, že tato krajina má hranice, byť nijak pevné a stabilní. Podobně jako identita, i krajiny jsou mnohé a člověk bývá v jednu chvíli přítomen v několika z nich.¹⁴

2.3. Vesnice

Hudečková s Lošťákem (1995) definují „venkov“ na základě statisticko-demografického kritéria velikosti lokality a hustoty osídlení. Jako venkovské se označují lokality a oblasti s malým počtem a nízkou hustotou obyvatel.¹⁵ Podle tradičního pojetí je venkovská společnost dále charakterizována svou ekonomickou aktivitou v zemědělsko-hospodářských, potažmo nověji zemědělsko-průmyslových strukturách a v dichotomii vůči městu. Z tohoto hlediska protikladů vůči městu se venkovská společnost vyznačuje z hlediska žitého prostředí přímým stykem s přírodou, z hlediska typu bydlení pak převažují hospodářské usedlosti, a rodinné domy v soukromém vlastnictví. Sociální struktura je jednodušší, spíše homogenní. Skupinové struktury sociálního systému jsou zde jednodušší a méně početné, společenský systém je spíše konzervativní, tradicionalistický, statusy a role jsou připisány, přičemž získávání rolí nových je obtížnější.¹⁶ Tyto charakteristiky představují spíše jakýsi ideální typ, který nelze považovat za bezvýhradně platný ani pro venkovskou společnost minulých dob a v prostředí současné vesnice je tím spíše relativní, avšak představuje pro mne a pro mou práci v tomto specifickém prostředí jakousi základní orientaci. Josef Kandert, který prováděl svůj výzkum na středním Slovensku v letech 1967 až 1988 pobýval

¹² Gibas, P., Pauknerová, K.; Mezi pravěkem a industriálem: Několik poznámek k antropologii krajiny, *Český lid*, 96, 2009, č. 2, str. 132-133

¹³ Mácha, P.; Krajina antropologie a antropologie krajiny. *Český lid*, 2010, ročník 97 č. 3, s. 237

¹⁴ Tamtéž, str. 239

¹⁵ Hudečková, H., Lošťák, M.; Sociologie I., Česká zemědělská univerzita v Praze, 1995

¹⁶ Tamtéž, str. 36-37

v terénu blízkém terénu mému. Ve své práci zabývající se sociálním životem na venkově Kandert některé z výše uvedených charakteristik potvrzuje.¹⁷

2.3.1 Možný vliv proměny socio-politických poměrů na proměnu „vztahu k místu“

V kontextu současného českého a slovenského venkova je však nutné také uvažovat vliv historických proměn politicko-ekonomických poměrů, které zásadním způsobem ovlivnily i poměry sociální. Tradiční pojetí venkova, kde je dominantní subsistenční strategií práce v zemědělství, pojí tento způsob obživy s určitým hodnotově-normativním systémem, založeným na potřebě kontinuity. Tato kontinuita se uskutečňuje ve formě generační transmise nejen ve formě majetku (půdy, hospodářství, domu), ale také určitého vědění a společenské praxe, včetně místa v sociálních strukturách. V tomto pojetí je rodina jednak hospodářskou jednotkou, jednak vůči okolí víceméně homogenním celkem, který má svoje místo v lokální hierarchii. Vztah k půdě je tak nejen vztahem osobním, nýbrž i vztahem sociálním, ze kterého plynou určitá práva a závazky.

Znárodňování a kolektivizace, které probíhaly ve střední Evropě od konce 40. let 20. století, zásadním způsobem zasáhly do kontinuity a stability života na venkově tím, že narušily po generace ustavované sociální struktury¹⁸. Tím, že se velká část majetku v původně soukromém vlastnictví dostala do formy centrálně řízeného hospodářství pod taktovkou státu a z obdělávání půdy „v rodině a pro rodinu“ se stala práce, vykonávaná za mzdu a v dané pracovní době, se navíc zákonitě musel odosobnit vztah mezi jedincem (rodinou) a půdou. Pokud bylo dříve vlastnictví půdy zjednodušeně řečeno tmelem rodiny a zároveň diferencujícím prvkem v rámci sociálních struktur, znárodnění muselo ovlivnit obě tyto sféry života – rodinu i uspořádání lokální společnosti.

Z nejvýznamnějších důsledků těchto politicko-ekonomicko-společenských změn lze jmenovat proměnu vztahu k půdě a hospodaření, diverzifikaci povolání, změnu

¹⁷ Srv. Špaček, M.; *Vysokoškoláci na jihoslovenské vesnici: reflexe, významy, kontexty.*, FHS UK 2015

¹⁸ Novotná, H. *Postrurální vývoj* in *Postrurální světy: antropologie současné vesnice*

sociální struktury, změny ve společenských vztazích (hierarchii), zavádění městského životního stylu apod.¹⁹

V současné společnosti je navíc nutné brát v potaz proměny související s modernizací, která s sebou přináší stále rostoucí dynamiku, nestálost a proměnlivost sociálních vztahů. Vzhledem k tématu této práce, uvažující proces utváření vztahu jedince (či skupiny) k žitému místu, můžeme uvažovat vlivy globalizace, které tím, že zcela novými sociálními spojeními obepínají celou Zemi, vyvazují člověka z čistě lokálně situovaných struktur a významů, a vtahuje ho do významů a struktur univerzálních. Z tohoto pohledu se například mažou dříve mnohem ostřejší kontury uvažování dichotomie města a venkova. Dříve samozřejmé závazky dané rodinnými pouty a víceméně jasným místem v sociální struktuře, stejně jako „svazující“ askriptivní statusy ve smyslu determinace k určitému jednání mohou slábnout vedle mnoha dalších závazků, plynoucích ze statusů, které člověk získá teprve svou aktivní činností a jednáním, své sebepojetí i sociální vztahy tak ve velké míře konstruuje.²⁰ To je podle mého názoru při uvažování o konstrukci sebe sama v určitém prostoru nutné mít na zřeteli. Giddens pak například hovoří o oddělení místa a prostoru, kdy místo, jako lokálně situované sociální dění, je formováno sociálními vlivy, které jsou od něj značně vzdáleny. Jinými slovy, daleko více než v minulosti mají na lidské sebepojetí velký vliv i „nepřítomní druzí“.²¹

3 Metodologie

3.1 Výběr výzkumného problému

Výběr výzkumného problému se v první řadě již od počátku vázal na předem vybraný, specifický terén. Plánování celého výzkumu započalo v rámci kurzu Terénní antropologické praxe, který na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy vede tým tří vyučujících – antropologů. Tito badatelé, kteří nás během kurzu teoreticky připravovali na pozdější vstup do terénu, který byl jakýmsi završením celého kurzu,

¹⁹ tamtéž

²⁰ Baumann, Z.; *Tekutá modernita*, 2002

²¹ Giddens, A.; *Důsledky modernity*, Praha 2003

mají díky svému dlouhodobému výzkumu v této lokalitě výbornou znalost terénu a výběr relevantního výzkumného problému tak přirozeně probíhal ve spolupráci s nimi. Konečný návrh výzkumu byl podmíněn jednak nezbytnou teoretickou přípravou v oblasti rurální antropologie, s důrazem na proměny venkovského prostoru během procesu modernizace, podoby současného venkova z hlediska ekonomického, kulturního i sociálního, jednak zvažováním prakticky proveditelných projektů výzkumu, které by bylo v tomto konkrétním terénu a v daném čase možné a přínosné realizovat.

3.2 Výzkumný terén – obec Sklepná

Obec Sklepná, která se stala polem mého výzkumu, se nachází na jihu středního Slovenska v Banskobystrickém kraji, v blízkosti okresního města, zhruba 30 kilometrů od hranice s Maďarskem. Podle posledních oficiálních informací žije v současné době ve vesnici něco kolem 250 obyvatel. Ti se zároveň, dá se říci ve stejném poměru, hlásí buďto ke slovenské nebo maďarské národnosti a převážná část z nich je bilingvní.

Zemědělství, které zde tak jako v jiných venkovských oblastech platilo za hlavní zdroj obživy, vlivem historických společenských a politických změn ustoupilo, podobně jako jinde, do pozadí. Obyvatelé vesnice nacházejí pracovní uplatnění v blízkém okresním městě, nebo větších obcích v okolí, kde jsou zpravidla zaměstnáni ve službách soukromého i státního sektoru nebo vykonávají dělnické profese. Zaměstnanost a problém s pracovním uplatněním však v tomto regionu představují problém, který je reflektován jak oficiálními představiteli obce, tak i mými informátory. V tomto kontextu je některými mými informátory reflektován také stále větší ekonomicky podmíněný odliv lidí v produktivním věku do měst, či rovnou do zahraničí.

V obci není dostupná pitná voda ani kanalizace, což je zejména v případě vodovodu neustálé téma diskuzí a rozhořčení. Jejich zavedení je však zatím v nedohlednu.

Z hlediska občanské a kulturní vybavenosti obec Sklepná v současnosti disponuje kostelem, kulturním domem, který slouží jako prostor pro různé oslavy veřejného charakteru (Den obce, Silvestrovské oslavy, apod.) či pro divadelní představení, obchodem s potravinami a fotbalovým hřištěm. V době mého prvního

pobytu v roce 2014 byla v obci také fungující krčma, jejíž provoz byl však následující rok ukončen.

3.3. Formulace výzkumného problému a výzkumné otázky

Výzkumný problém formuluji jako *aktérskou reflexi procesů identifikace s žitým prostředím* na příkladu konkrétní jihoslovenské vesnice, přičemž se zaměřuji na specifikovanou skupinu mladých dospělých, bez vlastních prokreačních rodin.

Vymezeno takto se jedná o problém specifikovaný poměrně široce. Toto obecnější vymezení mi však umožňuje nezaměřit se již od počátku pouze na mnou vybrané (předem myšlené jako klíčové) roviny identifikace, které by ze své povahy nutně musely být značně omezené, ale dává aktérům prostor, ať už skrze verbalizovanou reflexi svého života na vesnici nebo prostřednictvím každodenní (i nereflektované) praxe poukázat na všechny možné relevantní roviny, na kterých proces identifikace s žitým prostorem probíhá (nebo neprobíhá). Takto formulovaný výzkumný problém odkazuje především k *procesu* konstrukce, který se stejnou důležitostí hledí na vzpomínky na věk dětství a dospívání, pokyny rodičů, aktivity s kamarády, jako na aktérův současný pohled na vesnici ať už po stránce společenských vztahů nebo pracovního uplatnění, a stejně tak na to, co si z těchto vlivů aktér s sebou nese ve formě přemýšlení o sobě sama v budoucnosti.

Pro potřeby uchopení daného problému pomocí analýzy však není možné se vyhnout poměrně výrazné redukci, která je patrná již z formulace výzkumných otázek. Ty formuluji takto:

- Jak aktéři ve svém vyprávění daný prostor ohraničují?
- Jak sami sebe do prostoru situují v průběhu času?
- Tráví aktéři svůj volný čas v tomto prostoru a podílejí se aktivně na jeho utváření?
- Jakými prostředky svou lokální identitu konstruují? (Jakou úlohu mají v procesu identifikace s lokalitou *místa* a jakou sociální vztahy?)
- Co aktéři vnímají jako to společné, ve smyslu prvků skupinové identity?

3.4 Výzkumná strategie

Ve svém výzkumu vycházím z výše popsaného konstruktivistického paradigmatu. Mým hlavním záměrem bylo co nejlépe porozumět procesům, které vedou ke konstruování identity aktérů ve vztahu ke specifické lokalitě, která je lokalitou aktéry každodenně prožívanou. Z výzkumného záměru pak vycházela i volba kvalitativní strategie, která umožnila sledování problému z bližší perspektivy prostřednictvím interpretace aktérského vyprávění a sledování každodenních praxí mých informátorů. Další výhodou této strategie byla bezesporu její pružnost a otevřenost, která mi umožnila reagovat na situace v terénu v podstatě okamžitě, ať už se jednalo o nutnost volby situačně vhodné metody sběru dat, či nové formulace výzkumných otázek v závislosti na průběžných zjištěních během výzkumu.

3.5 První pobyt v terénu

Můj první vstup do terénu se uskutečnil na konci června roku 2014. Jak již bylo uvedeno výše, ten byl umožněn díky kurzu Terénní antropologické praxe, jejíž tým složený ze tří pedagogů a zhruba deseti studentů na místo zavítal již pošesté. Po příjezdu se nám dostalo vřelého přivítání starostou obce a pro účely našich nerušených konzultací nám byla k dispozici samostatná místnost v rámci obecního úřadu. Během našeho týdenního pobytu jsme byli ve skupinkách po několika studentech ubytováni u místních obyvatel, kteří nám poskytovali zázemí a stravu. Při pravidelných poradách, které se konaly každé ráno, jsme měli možnost zhodnotit dosavadní průběh výzkumu, a díky cenným radám našich pedagogů plánovat další postup. Díky rozličnosti výzkumných témat, se kterými jsme do terénu přijeli, jsme navíc při společných setkáních měli možnost nahlédnout terén a aktéry i prostřednictvím jiných výzkumných problémů, což bylo vzhledem k poměrně krátké době strávené v terénu pro jeho lepší porozumění bezesporu přínosem. Díky dlouhodobé znalosti terénu, jíž disponovali naši učitelé, se nám dostalo rovněž doporučení na vhodné informátory.

3.5.1 První kontakt a výběr vzorku

První doporučení na informátory vhodné pro mé výzkumné záměry se mi dostalo od našich učitelů, dalších pak od mých hostitelů, kteří si se zájmem vyslechli mé téma a kromě dalších mi doporučili také svého syna, který právě úspěšně dokončil bakalářská studia v Košicích a následujícího dne se má vrátit domů na prázdniny. Během prvního dne jsem navštívila doma několik lidí s žádostí o rozhovor. Nutno podotknout, že zkoumaný terén má svá specifika především skrze skutečnost, že zmíněný kurz se zde koná již několikátý rok a termín příjezdu studentů je pochopitelně předem znám, obyvatelé obce jsou tak již do jisté míry připraveni na skutečnost, že je pravděpodobně dříve či později přijde někdo navštívit, a tak mnohdy byla pro informátory jediná podstatná otázka, na jaké že to bude téma. Záměr svého výzkumu jsem uváděla jako touhu zjistit, jaký mají mladí lidé „vztah k domovu“. Vysvětlovala jsem, že bych ráda slyšela jakýsi životní příběh, jak se mladým aktérům na vesnici vyrůstalo a žije v současné době.

První den se mi podařilo domluvit termín rozhovoru se dvěma informátory. Plánování doby uskutečnění rozhovoru i místo konání jsem nechala na jejich volbě, aby se cítili co nejpohodlněji a nakonec také proto, aby měli čas o tématu přemýšlet. Tentýž večer jsme s ostatními studenty zavítali do místní krčmy, kde, jak jsem doufala, budu mít šanci potkat místní mladé. Ten večer jsem v krčmě navázala kontakt s mladíkem, který se stal mým gatekeeperem. Díky jeho obecně vřelému přístupu k nám, příjíždějícím studentům, lidí téměř ve stejném věku jako on sám, což podle vlastních slov vnímal jako příjemné zpestření každodenního běhu života na vesnici, a především jeho ochotě zprostředkovat mi kontakt se svými přáteli, mladými obyvateli vesnice, a přizvat mě ke každodenním aktivitám, se mi dostalo mnoha příležitostí pozorovat každodenní praxe těchto mladých, a být u mnoha neformálních výměn sdíleného vědění, osobních postojů, zkušeností i vizí, ke kterým bych se bez jeho pomoci dostávala jen velmi těžko. Vzorek pro výzkum daného problému, který byl definován jako „mladí dospělí bez vlastních prokreačních rodin“ netvoří v tomto terénu nijak homogenní celek a věkový rozdíl mezi nejmladším a nejstarším informátorem je více než deset let. Vzorek byl tedy jednak složen ze členů jedné kamarádské skupiny v rámci

vesnice, včetně mého gatekeepera, se kterými jsem byla v každodenním kontaktu a měla jsem možnost pozorovat jejich každodenní aktivity, jednak z informátorů, kteří se z různých důvodů aktivit této skupiny neúčastnili, a moje porozumění jejich forem identifikace s žitým prostorem tak vycházelo pouze z jejich verbalizované reflexe daného prostředí.

3.6 Popis vzorku

Jak již bylo uvedeno výše, vzorek pro navržený výzkum byl koncipován podle kritérií, která byla samotným tématem výzkumu vymezena. Vzhledem k tomu, že výzkum se již od počátku zaměřoval na studium lokální identity u mladých a dosud bezdětných obyvatel vesnice, zvolila jsem účelový výběr na základě těchto parametrů.²² Věkové rozpětí bylo stanoveno na 18 – 35 let, v ideálním případě pak ve shodném zastoupení informátorů mužského a ženského pohlaví. Během prvního pobytu v terénu jsem část informátorů pro výzkum získala metodou sněhové koule, kdy jsem na základě kontaktu z prvním informátorem získala přístup k jeho přátelům, kteří byli ochotni se výzkumu účastnit. Dále jsem několik informátorů, na které jsem dostala doporučení, oslovila přímo, buďto formou návštěvy doma, nebo jsem využila některé z příležitostí veřejné akce, kde jsem je přímo se svým výzkumným záměrem oslovila.

Seznam aktérů, s nimiž mi bylo umožněno uskutečnit rozhovor, uvádím pro přehlednost v tabulce 1.

Tabulka 1

Jméno	Věk	Délka bydliště na vesnici	Stav
Kristýna	18	16	Svobodná, bezdětná
Lenka	19	19	Svobodná, bezdětná
Lukáš	21	17	Svobodný, bezdětný
Sabina	23	23	Svobodná, bezdětná
Pavol	27	27	Svobodný, bezdětný
Richard	30	30	Svobodný, bezdětný

²² Novotná, H.; *Výběrové strategie* in E_Úvod do společenskovedních metod (2009)

Nina	31	31	Svobodná, bezdětná
Peter	32	32	Svobodný, bezdětný
František	32	32	Svobodný, bezdětný

3.7 Techniky sběru dat

Na úplném začátku, ve fázi plánování výzkumné strategie jsem stála před rozhodnutím, jakou metodou nejlépe získat klíčová data pro porozumění danému výzkumnému problému. Vzhledem k tomu, že jsem k procesu konstrukce lokální identity od počátku přistupovala jako k problému, který lze zachytit pouze v jeho dynamice, proměnách v čase, v jeho procesuálním charakteru, avšak zároveň je spojen s určitými každodenními praxemi a aktivitami, jeho určité fáze, které se vážou k současnému „teď a tady“, nejsou mnohdy součástí verbalizované reflexe aktérů, ale jsou částečně pozorovatelné.

3.7.1 Narativní rozhovor?

Při uvažování o tématu konstrukce lokální identity jako dlouhodobě (nekonečně) formovaného procesu v životě aktéra jsem v první fázi uvažovala o sběru dat formou narativního vyprávění. Vzhledem k tématu výzkumu se mi metoda narativního rozhovoru zdála nejvhodnější zejména proto, že aktérům umožňuje v podstatě nerušeně během vyprávění o celém dosavadním životě tematizovat skutečně všechna relevantní (a jen ta, která sám chápe jako skutečně relevantní) témata, která se k procesu utváření vztahu k žité lokalitě vážou. Vycházela jsem z předpokladu, že „*existují subjektivní významové struktury o určitých událostech, které se vyjeví při volném vyprávění, a naopak neprojeví při cíleném dotazování.*“²³. Zároveň jsem si byla vědoma rizika, které tato metoda skýtá, pokud se mi nepodaří informátora k vyprávění správně stimulovat, či tato metoda nebude vhodná čistě vzhledem k její náročnosti pro dotazovaného jedince. Bylo tedy nutné uvažovat i další techniky sběru dat. Každé setkání s informátorem (ať

²³ Hendl, J.; *Kvalitativní výzkum*, Praha 2012

už byla v době konání rozhovoru tato možnost poprvé, nebo již poněkolikáté) jsem před započnutím dotazování uvedla podrobným vysvětlením toho, co se snažím zjistit. Můj zájem směřoval k asociacím, které se vážou k lokalitě jako k dějišti různých aktivit a vztahů po celý dosavadní život. Moje úvodní otázka pro vyprávění zněla: „*Můžete mi prosím vyprávět, jaký je život tady ve Sklepné? Jak se tu žije vám, od dětství až doted?*“ Při objasňování mého záměru jsem se informátory vždy snažila ujistit, že vzpomínky na každodenní život, které se jim třeba zdáli nepodstatné, se nemusí bát zmínit, vzhledem k tomu, že jsem většinou cítila jejich obavy, že neřeknou „nic zajímavého“.

S každým informátorem jsem se pokusila navodit situaci co nejpříznivější pro volné vyprávění o životě v této lokalitě, avšak během výzkumu se ukázalo, že pro většinu aktérů je velmi těžké tuto zkušenost verbálně reflektovat. Spíše než nedostatečná stimulace k vyprávění se jako problém uskutečnění této formy rozhovoru jevila naopak určitá přestimulovanost, kdy se aktéři neměli čeho chytit. Až později jsem pochopila, že „život na vesnici“ pro ně představuje prostě prožívanou každodennost, o které neuvažují tím způsobem, který jsem si sama vykonstruovala, a až na několik málo výjimek, lidí, kteří skutečně rádi vyprávějí, je tato zkušenost nereflektovatelná touto bytostně verbalizovanou formou. Po této fázi jsem tedy vždy přistoupila k polostrukturované formě rozhovoru, do které se přešlo jaksi volně, jak jsem informátory začala směřovat k tématům, o kterých jsem se chtěla dozvědět.

3.7.2 Polostrukturovaný rozhovor

Polostrukturovaný rozhovor, nebo jak jej nazývá Hendl rozhovor s návodem, se skládá z okruhů témat, na která by během rozhovoru měla přijít řeč. Tento typ dotazování umožňuje zajistit plánovaný směr hovoru tím, že drží určité tematické okruhy, zároveň však používá otevřené otázky a poskytuje tak dotazovanému prostor pro vlastní reflexe.

Polostrukturované rozhovory jsem rozdělila do tří částí z hlediska času, podle kritéria vztahování se k žité lokalitě v různých životních obdobích jedince. Prvním obdobím bylo dětství a dospívání, (přičemž dospívání se u starších informátorů vztahovalo na celou dobu studií). Druhým obdobím byla současná situace a vztahovala se tak k reflektování žité přítomnosti v lokalitě. Třetí část se pak vztahovala k úvahám o

budoucnosti, tedy vlastně hypotetické rovině reality, ke které se však již v současnosti i z minulosti vztahují určité reflektované predispozice.

Při vedení polostrukturovaných rozhovorů jsem se zejména během mého prvního pobytu v terénu nevyvarovala zásadním chybám. Přestože jsem měla na mysli zásadu nechat aktéry především mluvit o tom, co chápou jako podstatné, při následném přepisování a analýze jsem s hrůzou narážela na své prohřešky, jako skákání do řeči, a na chyby, které si zdůvodňuji nedostatkem zkušeností s vedením rozhovorů. Mezi jinými například neschopnost reagovat vhodně zvolenou otázkou mimo plán, kdy jsem včas nerozpoznala potenciál řečeného a nebyla schopna ho další otázkou více pootevřít a rozvinout, či naopak rozvádění ne zcela k tématu relevantních sdělení. V tomto druhém případě však někdy tyto hovory mimo téma sloužily čistě k tomu celý rozhovor jaksi odlehčit, navodit „přirozenější“ atmosféru a projevit zájem o aktéra a jeho názory i mimo téma. Zásadní chybou, kterou reflektuji, je často také nejasná formulace otázek, která byla sice vedena v dobré víře, nenavádět informátora k určité odpovědi, výsledkem však občas není nic než plytkost a nejasnost toho, nač se vlastně ptám. Při svém druhém pobytu v terénu jsem se snažila mít tyto chyby na zřeteli a co nejvíce se jim vyvarovat.

3.7.3 Zúčastněné i nezúčastněné pozorování

Pozorování je nedílnou součástí kvalitativní výzkumné strategie a pro výzkum daného problému se v kombinaci s vedením rozhovorů s aktéry ukázalo velmi nosným. Zatímco rozhovory umožnily nahlédnout mentální konstrukce aktérů vlastní identity v rámci lokality, které bylo možné dále interpretovat, pozorování poskytlo přístup k nahlédnutí jevů neverbalizovaných, které se promítaly do každodenní praxe. Podle Hendlovy klasifikace jsem během výzkumu přijala roli pozorovatele jako účastníka. Vzhledem k obecně přátelskému vztahu, který jsem v rámci možností svého poměrně krátkého pobytu v terénu s informátory navodila, mi bylo umožněno účastnit se některých kolektivních i individuálních aktivit, které se v terénu odehrávaly, zároveň však byl všem dobře znám můj výzkumný záměr a zůstávala jsem cizím návštěvníkem. V mnoha případech při neformálních setkáních a rozhovorech, které se zpravidla odehrávaly večer, když moji informátoři skončili v zaměstnání, vzbuzovalo všeobecné pobavení moje zapisování poznámek do terénního notesu. Zároveň jsem měla mnoho

příležitostí i k pozorování nezúčastněnému, ať už se jednalo o dění a jednání, které se pozorovat dalo, nebo naopak o jednání, které se nedělo. Součástí zúčastněného pozorování pak bylo samozřejmě velké množství neformálních promluv s aktéry, které mi umožnily nejen sledovat jejich vztah k lokalitě, ale také reflektovat vliv vlastní přítomnosti v terénu, která například nutně vyvolávala témata hovorů, a projevování názorů, ke kterým by jinak pravděpodobně nedošlo. Psaní krátkých rychlých poznámek (jotting) během těchto promluv mi posloužilo k zachycení především těch informací a sdělení, které jsem chápala v danou situaci jako relevantní k výzkumnému problému, nicméně vzhledem k situaci nebylo možné je důkladněji promýšlet a vztahovat k dosud zjištěnému. Na základě těchto heslovitých poznámek jsem vždy později večer přistoupila k psaní terénních poznámek jak popisných, tak reflektujících, zejména analytických, díky nimž jsem postupně stavěla své porozumění aktérského vztahování se k určitým místům.²⁴

Kromě informací získaných prostřednictvím rozhovorů mi tedy další pomůckou byly mé poznámky, které se vztahovaly k určitým neverbalizovaným praxím, které jsem měla možnost pozorovat.

3.8 Druhý pobyt v terénu

Můj návrat do terénu se uskutečnil o dva roky později než pobyt první, v polovině května roku 2016. Tentokrát jsem do Sklepné zamířila sama za účelem doplnění chybějících dat, umožňujících mi lépe porozumět zkoumané otázce, a rovněž k prozkoumání nových teoretických konceptů, které jsem k tématu nově vztáhla na základě další přečtené literatury a chtěla zjistit jejich relevanci. S některými informátory jsem během druhého pobytu vedla rozhovor znovu, s jinými to nebylo možné z toho důvodu, že se během mé přítomnosti ve vesnici nenacházeli. Na druhé straně se během dvou let do vesnice vrátili někteří, kteří během mé první návštěvy nebyli přítomni, ale ostatní informátoři na ně velmi často vzpomínali a byli tak z mého pohledu důležitou součástí místních struktur. Starosta obce mi pak navíc ochotně pomohl zprostředkovat kontakt s dalšími informátory, se kterými jsem poprvé nemluvila vůbec.

²⁴ Heřmanský, M.; *Pozorování* in E_Úvod do společenskovedních metod (2009)

Druhý pobyt v terénu byl pro mne v mnoha ohledech přínosnější. Do Sklepné jsem tentokrát přijížděla již s určitou, byť stále skrovnou znalostí terénu, avšak už s jistým povědomím o místních sociálních kontextech a v tomto ohledu jsem se cítila daleko připravenější na to, zaměřit svou plnou pozornost na výzkumný problém, a roviny jeho projevů, které mi při mém prvním pobytu mnohdy unikaly prostě proto, že mou pozornost zaměstnávalo mnoho zcela nových vjemů. Rovněž většina mých informátorů si na mne pamatovala a tak i navázání opětovného kontaktu bylo po všech stránkách jednodušší.

Velkou výhodou během mého druhého pobytu v terénu bylo z hlediska probíhajícího výzkumu i moje místo ubytování. Moji hostitelé vlastní velký dům, jehož dvůr se zejména od doby, kdy ve vesnici skončil provoz krčmy, stal alternativním místem setkávání mladých ze skupiny mých informátorů. Za dobu mého pobytu se zde scházeli prakticky každý večer, aby poseděli a popili, popřípadě pořádali grilování. Pokud počasí nedovolilo posezení venku na dvoře, společnost se zpravidla přesunula do přilehlého, na stejném pozemku stojícího domu „po starých rodičích“. Měla jsem tak příležitost sledovat mnoho situací, činností a interakcí, které se v tomto prostoru odehrávaly.

3.9 Etické otázky

Během výzkumu v terénu a následné práce s nasbíranými daty pro mne byla etickým rámcem procedurální etika, vycházející jednak z legislativy, jednak z profesního etického kodexu České asociace pro sociální antropologii.²⁵ Všichni informátoři, se kterými byly provedeny rozhovory i ti, kteří mi během výzkumu byť i neformálními rozmluvami dopomáhali k pochopení dané problematiky, byli obeznámeni se záměrem, se kterým je výzkum prováděn a také s jeho využitím k napsání bakalářské práce. Všichni aktéři se výzkumu účastnili zcela dobrovolně s vědomím, že od spolupráce mohou kdykoli odstoupit. Informátoři, kteří poskytli souhlas s nahráváním rozhovorů, byli před uskutečněním rozhovoru ujištěni, že nahrávky mnou pořízené slouží k následné transkripci, jež bude použita výhradně pro potřebu sepsání bakalářské práce. Informátoři byli také ujištěni o anonymizaci veškerých dat. V celé práci jsou tedy jak jména aktérů, tak i místní názvy změněny.

²⁵ Ezzeddine, P., Heřmanský, M., Novotná, H., Seidlová, G., Šťovíčková, M., & Vaňková, M. (2009). *Etika ve společenskovědním výzkumu* in E_Úvod do společenskovědních metod.

Během vedení rozhovorů jsem se snažila nastolit atmosféru co nejpříjemnější pro každého informátora. Rozhovory se tak konaly na místě, které si informátor sám vybral a v dobu, která mu časově i po jiných stránkách vyhovovala. V tomto ohledu jsem se snažila maximálně přizpůsobit přáním aktérů, pokud to dovolil můj omezený čas pro pobyt v terénu. Z hlediska povahy výzkumného problému jsem v podstatě neočekávala žádné komplikace ve formě etických dilemat. K takovému během samotného výzkumu došlo pouze jednou. V případě rozhovoru s jedním z informátorů došlo v rámci řešené problematiky na citlivé téma, o kterém se zdráhal mluvit. Tuto skutečnost jsem si poměrně záhy uvědomila, ujistila ho, že je-li mu to nepříjemné, není nutné o tématu mluvit a už jsme ho tedy dále nerozváděli a pokračovali v rozhovoru na témata jiná. Zbytek rozhovoru pak probíhal bez problému a byl zakončen ještě asi zhruba hodinovou neformální rozmluvou.

4. Konceptualizace prostoru a jeho hranic

V této kapitole se pokusím popsat různé formy aktérského vztahování k fyzickému prostoru žité lokality. Vzhledem k výzkumnému záměru, který pátrá po formách konstrukce lokální identity, tedy k budování vědomí sebe sama v určitém specifickém prostoru, chápaném jak fyzicky, tak sociálně, je pochopení konceptualizace fyzického prostoru jakýmsi základním kamenem. Přestože většina relevantních významů nakonec nemusí být spojena výhradně s fyzickými aspekty místa, je přesto fyzický prostor prvním předpokladem pro to, aby se takový vztah mohl budovat. Fyzický prostor je pro mě tedy jakýmsi prvotním, nikoli jediným, členěním. Zaměřím se tedy na různé kategorie, pomocí nichž je prostor fyzicky pojímán a členěn, dále na to, jaké formy vztahování se k prostoru tyto kategorie vyvolávají a rovněž na způsoby, jakými se utváří vědomí vnějších hranic, ve smyslu toho, co ještě do daného prostoru patří, a co leží mimo něj.

Na začátek nutno připomenout, že není zcela možné zřetelně oddělit fyzické aspekty prostoru od aspektů sociálních, či emocionálních a není ani mým záměrem se o to pokoušet. Naopak mým záměrem je porozumět vztahu mezi člověkem a žitým prostředím v jeho dynamice a tak i navržené kategorie jsou spíše berličkou, která mi pomáhá onen proces analyticky uchopit, spíše než by odrážely skutečný stav věcí. Fyzický prostor zde představuje jeden ze způsobů členění prostoru, na který se vážou členění další, přičemž relevantnost těchto kategorií závisí na míře, v níž jsou samotnými aktéry tematizovány a reflektovány, a u různých informátorů se spíše liší.

Co se týká pojetí vnějších hranic žitého prostoru, ty se jeví jako velice variabilní. Žitý prostor se v reflexi aktérů rozšiřuje i scvrkává ve velké míře v závislosti na kontextu, v němž je právě uvažován, a tak se pohybuje od prostoru definovaného plotem vlastní zahrady až po prostor vymezený celým regionem. Situovanost v kontextu je tak to jediné, na co se při jejich hledání lze spoléhat. Z toho důvodu jsem se rozhodla tyto hranice násilně nezvýrazňovat tam, kde jsou téměř neuchopitelné a snažit se je postihnout právě v jejich nepolapitelnosti stejně tak, jak se vždy objevily a zase zmizely v reflexích mých informátorů.

V následujících kapitolách budu postupně „stavět“ strukturu prostoru této lokality jednak na základě popisu toho, jak se jeví mě coby pozorovateli, jednak společně s aktéry na základě jejich reflexí daného prostoru a významů, které s sebou nese. V další části této práce se pak pokusím na základě způsobů tematizace prostoru samotnými aktéry vyvodit významy, které danému prostoru přisuzují a jaký to může mít potenciální vliv na způsob konstrukce vlastní identity v rámci tohoto prostoru.

Daný prostor popisují pomocí kategorií, které představují určité jeho části, k nimž se informátoři nějak vztahují. Pojmy, jako „Krajina“, „Řeka“ či „Vesnice“ nebo „Město“ proto označuji velkým písmenem na začátku, neboť se nejedná o univerzální koncepty použitelné v jakémkoli prostoru, nýbrž označují konkrétní činitele, relevantní pro konkrétní lokalitu, v tomto smyslu jsou samotnými informátory tematizovány a tyto se podílí na utváření vztahu ke konkrétní vymezené lokalitě.

4.1 Krajina

Jednou z kategorií, ve kterých je možné lokalitu uvažovat, je charakter místní krajiny, oproti krajinám jiným. Krajinu ve smyslu extravilánu obce uvažuji jako nejširší rámec, na němž je budována konceptualizace fyzického prostoru. Představuje tak jakýsi základní kámen stavby celého žitého prostoru, neboť jeho další členění je do velké míry závislé právě na celkovém rázu této krajiny. Místní Krajina je charakteristická mírně kopcovitým terénem a její celkový ráz je značně ovlivněn zemědělskou minulostí obce, která se i dnes odráží v jejím celkovém členění. Obytná zástavba je situována na poměrně malém prostoru ve středu obce, přičemž většinu zbylého území tvoří pole, louky a pastviny, dnes využívané pro své původní účely v již jen velice skromné míře a v menší míře jsou zastoupeny také lesy.

Celkový ráz krajiny není ve výpovědích aktérů nijak zvlášť významňován. Zmínky se povětšinou omezují na hodnocení v estetické rovině:

„ ...(..)..klasika. Nieje tu nič extrémné, ale nieje to ani až tak zlé.“ (Pavol, 27 let)

“..obyčajně, jednoducho. Obyčajná malá dedina, není tu nic výjimočné, nieje tu nič zaujímavé..vooobec nič..čo by som ti mal opisovať.“ (Richard, 30 let)

„...(..)z výšky je pekná..(..) do okolia je taký pekný výhľad na dedinu a všetko.“

(Kristýna, 18 let)

Krajina je ďalej ve výpovediach informátorů tematizována prostřednictvím jejich určitých částí a to především skrze aktivity, které svým rázom umožňovala, či umožňuje. Mnoho z nich je uvažováno především v období dětství a dospívání:

„oblíbená, my sme až tak nemali vela oblúbených miest lebo sme väčšinou práve bývali tu, ale oblúbené miesta bola furt, keď sme nemuseli doma sedieť. Furt niekte, buď v hore alebo niekte ...jsme robili nejaké nezbednosti, to bolo, väčšinou jsme mali ..blúdění pohore, lesnú sme pozorovali alebo tam na prechádzky chodiť, my sme nemali až také oblúbené miesta. Jako mali chalani jsme si zvykli robiť furt indiánské stanice, to nás veľmi držalo, furt sme z domu kradli folie a niečo po zahradě sbierali...ale až také oblúbená miesta sme nemali no...aspoň moja generácia.“ (Peter, 32 let)

„Tak váží sa mi k ní vzpomienky a všetko, keď sme malé deti boli, keď sme chodili na ty kopce, prostě ty zábavy aké tam boli a teraz nič. Iba já a výhľad. Tak tak sem trošku, vzpomínám tam, ale ..jinak nič.“ (Kristýna, 18 let)

„...(..)..no okolo dediny, do lesa, tak ty polné cesty. Poprechádzat, sem tam do lesa na hríby pozerat’. Parohy či tam nenajdeš, zvierata, všeličo...(..).. cez zimu sáňkovačky a takéto..(..) na ryby napríklad.“ (Pavol, 27 let)

„tak keď sa pozreš napríklad na tento kopec ...tak vidíš, že keď je tam sniež, tak se dá sáňkovať“ (Lenka, 19 let)

„...(..)..já som chodila sem do školky, tak keď bol jeseň, tak listy padaly tam, a čo já viem čo jsme v lese sbierali, tak se starkym sme vždy chodievali na túru vieš a nepotrebovali sme to, že si sadnem do auta a pojdem kilometr a potom vyjdeme niekde na kopec..“ (Lenka, 19 let)

„tu máme to jazero, kde si už aj ty bola, aj tam sú nějaké dobré, opékačky a tak..“ (Pavol, 27 let)

„Na prechádzky sme chodievali, na Ľeku, do lesa, ale to nie tak často, na ihrisko, tam sme si hrávali, skrývačky a takéto veci..“ (Sabina, 23 let)

„Pamätám si, my sme s mamou chodievali, ako malý chalan, keď som prišiel zo školy domov, tak keď začalo leto, tak tu po chotáre.. všade na okolo máš furt po sadě niekte stromy, ovocné stromy, alebo nějaké, sme furt chodili slivky sbírat, čerešně, dohory sme chodívali na černice.“ (Peter, 32 let)

4.1.1 Ľeka

Jednu z dominant krajiny predstavuje řeka protékající obcí. Vodní tok je vždy významným krajinným prvkom, který mimo jiné esteticky utváří její typický ráz,²⁶ a nabádá k nejrůznějším typům aktivit. V reflexích informátorů je „Ľeka“ nebo „na Ľece“ odkazem buďto k celému tomuto prvku, či pouze k jednomu specifickému místu při břehu této řeky, vzdálenému asi kilometr chůze po lní cestou ze středu obce. Místo „při Ľece“ je travnaté prostranství s několika stromy, kde je mírný břeh a poměrně snadný vstup do vody. Místo je od posledního domu vesnického zástavby vzdáleno několik stovek metrů a jedinou stavbou v bezprostředním okolí (ale i tak poměrně daleko) je hospodářská budova bývalého JZD. Poskytuje tak relativní klid od dozoru obyvatel vesnice, kteří zároveň nemohou být obtěžováni hlukem, pokud se zde sejde větší seskupení lidí. Ľeka je jedním z prvků, který se prolíná jednak vzpomínkami na dětská léta a dospívání, jednak je také některými z informátorů i v dospělosti využíváno pro různá setkání či oslavy.

Konceptualizace prostoru nazývaného jako Ľeka se různí v průběhu života každého informátora. Toto odlišné pojetí vychází z odlišných typů aktivit, které toto místo v různém životním období podněcuje. Ve vzpomínkách na aktivity na Ľece v dětském věku je patrné, že je konceptualizován výhradně skrze prvek „vody“, který slibuje určitou zábavu. Ľeka je v tomto období pojímána jako místo, kde se dá koupat nebo bruslit a jiné významy v podstatě nenese.

„Keď se pozreš sem dozadu, tak tu je Ľeka, zima, korčuľovat', v létě kúpat' sa, ale ted' už je voda špinavá..“ (Lenka, 19 let)

²⁶ Dle definice VKP v § 3, odst. 1, písm. b zákona o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb.

„(..).. na bycikle jsme chodievali, no v **létě to kúpanie, opalovanie na Řece**“ (Nina, 31 let)

„**Plavecké věci som mal v stěně, skryté za domom, aby mama nevedela že sa idem kúpat, a potom som akože hupl na dvor a potom šup přes plot, a už som byl na Řece. A přišli sme až večer domov.**“ (Peter, 32 let)

Z tohoto hlediska k němu děti také přistupují, a pokud dochází k nějakému dalšímu vnitřnímu členění tohoto prostoru, pak výhradně skrze tyto aktivity:

„**no sme sa chodievali kúpať, dalo sa tak za dědinou, Príchod sa to volalo a potom aj na této částí ako bolo od mostka tak tam ako Hľboká, tak tam sme to tak volali, že bola hľbšia voda tam, taká prudšia.**“ (Nina, 31 let)

„**Někedy spravíš niečo tu na Řece nějakú akciu, uvolníš ze seba, čo tam nepatrí...keď potrebuješ a potom bude zajtra lepšie..**“ (Lenka, 19 let)

„**tam, kde som vrávil ešte, tom jazeru, dakedy dávno ešte, ale tam nie častokrát..no všelikam. Mali sme tam ešte jedno miesto vonka na Řece, ale to daleko bolo, nechcelo se nám tak chodiť'..(..).. tam ešte naši rodičia chodili, tam taký větší plac bol, tam stanovali a boli aj dva dni, tri dni. No, takto ešte, na Lužinu, čo máme také jazero veľké, že ideme tam ryby chytat, alebo takto..na pár dní, na dva dni, si tam zabijeme fleky, spravíme nějaký guláš, grilujeme..hmm a takto..** (Pavol, 27 let)

„**(..) na budúci týždeň mam narodeniny, veľká akcia bude. Nevieť kde presne to bude, bud' vonka na Řece, lebo ešte z dědiny máme tu jeden Patrik, akože nás je viacero z dědiny.**“ (František, 32 let)

4.2 Vesnice

Koncept Vesnice a jejího prostoru zde uvažují jednak ve smyslu vesnice jako správné jednotky, jednak ve smyslu intravilánu obce – tedy její zastavěné plochy, zahrnující veřejné i soukromé budovy a infrastrukturu, jednak jako určitým způsobem strukturované sociální prostředí.

4.2.1 Vesnice jako správní jednotka

Vesnice je samosprávnou územní jednotkou v rámci Banskobystrického kraje na Slovensku. Nejvyšším výkonným orgánem a představitelem obce je volený starosta, který obec zároveň zastupuje v jednání se státními orgány, a rovněž s právníckými i fyzickými osobami. Mezi další představitele obecní správy patří rovněž volené pětičlenné obecní zastupitelstvo. Osoba starosty a částečně i poslanců jsou aktivními činiteli v procesu utváření toho, co je chápáno jako prostor veřejný. Jedná se jednak o veřejný prostor ve smyslu prostoru materiálního – tedy podoba a stav veřejného prostranství v rámci intravilánu obce včetně jeho vybavenosti, jednak za prostor kulturní – z hlediska organizace obcí pořádaných kulturních akcí, oslav státních svátků nebo dnů obce.

4.2.2 Infrastruktura

Vesnice se nachází na poměrně vysoce frekventované silniční komunikaci, spojující dvě okresní města, která prochází centrem její zastavěné části. Každý den tedy Vesnicí projede velké množství aut a kamionů, přičemž tato skutečnost je informátory nahlížena různým způsobem.

*„...(..)..žije se mi tu celkom dobre, lebo **človek má kľud...no až na tu hlavnú** (cestu, pozn.), **to je obrovská negativita**, ale okrem toho, mě se tu žije dobre, lebo tu poznám ludia..“* (Sabina, 23 let)

*„...**čo by mi tak chybalo..pravda sem tam nějaký ten kľud**, u té hlavne cesty, **keď by byl ten obchvat spravený ale jináč..**“* (Peter, 32 let)

Zatímco někteří z informátorů přítomnost hlavní cesty chápou jako jakousi vadu na kráse, která hyzdí poklidný život na Vesnici, je zajímavé sledovat i přístup zcela jiný; reflexi přítomnosti hlavní komunikace jako potenciálního prostředku, kterého by se dalo využít pro „oživení“ prostoru Vesnice:

„...Tu by išlo dačo, len dobré miesto musí byť a ..rychlé občerstvenie alebo tak, isto by išlo...(..)..**Dobré miesto, však vidíš dobre, kolko aut tu projde denne. Lebo tu nikdy nebude hlavná cesta, myslím ta dálnica, Bratislava - Košice. To mi sa nedožijeme a už malo byť otvorené. ..(..) Hočo by tu išlo, potenciál to tu má...**“ (Richard, 30 let)

Pokud se týká technické infrastruktury Vesnice, diskutovaným tématem mezi všemi obyvateli je dlouhodobé vyjednávání zavedení veřejného vodovodu, kanalizace a plynofikace. V současné době nemá Vesnice vodovodní přípojku a obyvatelé jsou tak odkázáni na čerpání spodní vody ze studní, která je však vlivem zemědělské produkce znečištěna biologickým odpadem a je použitelná pouze užitkově. Topení v domácnostech se pak zajišťuje kamny na dřevo. Zatímco někteří z mých informátorů se k těmto skutečnostem, jako je absence pitné vody, či nutnost připravovat dřevo na topení, ve svém verbalizovaném uvažování prostoru nijak nevztahují, nebo lépe řečeno, nijak je nezvýznamňují, jinými jsou tematizovány jako zásadní nepohodlí v každodenním fungování na Vesnici:

„Problém je v tom, že **nemáme tu vodu, ako že je tu dost hnusná voda, úplne žltá, že aj s praním je problém. Chyba aj plyn ako, je možné, že nikdo by si to ani nedal až tak zavést, že už se to až tak neoplatí, ako keby si už sa vracajú tyto drevené, ako kúrenie s drevom a tak.**“ (Nina, 31 let)

„Akorát **taký pohodový život by som mal, kedyby tady bol ten plyn vieš, to musíš drevo kupovať, píliť ho, ukládat, možno o to by to bolo ľahšie no.**“ (Peter, 32 let)

„...pýtáme rôzne fondy, pýtáme aj peniaze na dokončenie...**vodovodné rúry už máme v zemi položené v celej dedině skoro, a potrebujem ešte dokončiť tu stranu cesty ako je zastávka, tam pri hlavnej, tam ešte nejsou založené. Na to nevieme získať, na to sa nemožou získať a pritom je spravené všetko, potom už len ta prípojka. Ale, vrávim, tu**

málo ľudí je na to, aby veľké investície šly semka, do týchto malých dedín no(..)..
(Peter, 32 let)

*„Ta voda, ta by tu bola viace potrebná, len to je ta chyba že tu potrebujem niekoľko milionov na to, aby z Dolné Výtoně²⁷ sa, vieš že tam je prípojka doviesť semka vodu, a to by bolo strašne drahé, a to je zase také že **něktorí nechcu sem priviesť vodu**, pretože **my sme tady ve dvoustopadesáti obyvateľov**, a z toho si môžu dovoliť dve tri rodiny zaviesť vodu, tak sa jim to kedy vráti ta investícia nazpeť. My nejsme pre nich veľmi ako **strategický podnik no, strategický odberateľ. Preto to je no, tak zlé.**“* (Peter, 32 let)

*„Možná čo je drží dohromady, možno, že **chtějí mat' tu vodu a tu kanalizáciu**, možno. **Že chceli by mat' od toho pokoj, lebo tu naozaj ta voda, aj ten plyn chyba, ale to tu nebude nikdy, lebo my sme na to malá dedina, my si to nemůžeme dovoliť.**“* (Peter, 32 let)

4.2.3 Veřejný prostor

Veřejný prostor Vesnice ve fyzickém smyslu chápu jako prostor, který by se dal nazvat centrem. Toto centrum je tvořeno jakousi návší v podobě udržovaného parku se dvěma dřevěnými altány k posezení, které byly nedávno vybudovány. V okolí tohoto parku se pak v bezprostřední blízkosti nachází všechny „veřejné budovy“, včetně obecního úřadu. Dále je tu obchod s potravinami, kulturní dům, a na protější straně také kostel. Před obchodem s potravinami je menší volný prostor, kde je umístěno nezastřešené sezení, které od doby, co zanikla Krčma, slouží jako místo pro víceméně spontánní setkání „na pivo“ během odpoledne, či pro zastavení „na kus řeči“ cestou z, nebo do obchodu. Významným prvkem veřejného prostoru je již zmíněná hlavní komunikace, která tudy prochází, a jednu část soukromých domů od tohoto centra odděluje. Především je na ní ale umístěna zastávka veřejné autobusové dopravy, která zajišťuje spojení s městem. Na této zastávce se tak každé ráno potkávají lidé, dojíždějící za prací, a také děti, které navštěvují školy ve městě. Budova místní základní školy

²⁷ Název obce je z důvodů anonymizace fiktivní.

společně se školkou, která byla rovněž součástí tohoto centra, již zanikla. Většina mých informátorů si však na její provoz ještě pamatuje. Pro ty starší z nich zde ještě byla k dispozici škola do čtvrté třídy, poté přecházeli do škol v blízkém okresním městě, pro mladší již pouze školka. Rozpadající se stavba místní školy byla nedávno stržena a na jejím pozemku se díky strategickému umístění tu a tam konají veřejné akce, jako například stavění vatry při příležitosti různých oslav.²⁸ Vedle pozemku bývalé školy je vybudováno dětské hřiště s pískovištěm, několika prolézačkami a klouzačkou. Vesnice má také volně přístupné fotbalové hřiště, které leží přímo za budovou bývalé krčmy, na druhé straně silnice. Informátoři ve vztahu k Vesnici a jejímu veřejnému prostoru tematizují různá místa a vyjadřují také odlišné koncepce tohoto prostoru podle toho, co vnímají jako součást veřejného prostoru a podle toho, které jeho části zvýznamňují. Uvádím zde citace z provedených rozhovorů, které se vztahují k veřejnému prostoru obecně, na některá z významněji tematizovaných a hojněji reflektovaných konkrétních míst ve veřejném prostoru se zaměřím později. I ta ovšem s celkovým pojmáním veřejného prostoru samozřejmě souvisí a nelze je chápat odděleně. Ve výpovědích týkající se veřejného prostoru je zároveň poměrně významně tematizován vztah k jeho zřizovateli a organizátorovi, jímž je starosta obce a vztah k tomuto prostoru je tak do značné míry utvářen i vztahem k této autoritě.

„A náš starosta sa dobre stará o dedinu, že už trocha inak to vypadá, lepšie vypadá dedina teraz, keď už ty altánky také pekné sú tam nakúpené, dotáhne také niečo akože cirkus pre deti alebo také zábavy, že sa angažuje no.“ (Peter, 32 let)

*„ Tam bolo dakedy spravené basketbalové ihrisko, oplotené pekné bolo. Tam bola aj ta škola stará, zhrúťala sa.. **Majú ešte dokončiť podľa mňa, a tak. Ak majú voľný čas. Keď sa pozerám do ostatných vesnic, no.. slabší a majú toto spravené z tiechto fondů a podobně, aj tu by mohli mať kludně...(..).. starosta nievybavuje tak, ako by mal...podľa mňa. Napríklad tu, kde sme včera boli** (vedlejší vesnice, pozn.), **tak aj tam je normálne spravené. Z európskych fondov..alebo aj vedľajšia dedina. Samí Romovia, nezaměstnaná obec a vobec, lepšie to tam majú ako my tu, na hlavnej ceste.**“* (Pavol, 27 let)

*„**Hlavně na to mam nervy, před obchodem tam chlastajú vieš, tam pijú, tam je ta lavička...dobré, v létě sa ešte dá, no ale chodia tam cikať, no a tam to už smrdí.. no a***

²⁸ Z terénních poznámek z 21. 6. 2014

tam hned vedle je to detské ihrisko, takže, že by už otvoril (starosta, pozn.) preboha tam tu miestnosť, a tam je aj toaleta.. a lebo kedyby jednoducho otvoril dedinskú hospodu, však tu je vela miest, však tu na boku čo je ta miestnosť, tam by mohla byť hospoda, tam je iba barový pult. Ale on vrávi že nie nie nie. No tak keď nechce otvoriť spoločenskú miestnosť, alebo hospodu, tak samozrejme to tu je vymreté....me sa to nepáči tam sedieť..no či já viem...to není hospoda..“ (Richard, 30 let)

Kulturní dům

Kulturní dům patří mezi ta místa, která se dají označit jako veřejná a většina mých informátorů se k nim nějakým způsobem vztahuje, jak je patrné nejen z jejich reflexí během rozhovorů, ale také z pozorování, která jsem v rámci svého pobytu v terénu zaznamenala. Produkce kulturního domu a s ním spojená i významná část kulturního využití na Vesnici je zajišťována oficiálními představiteli Vesnice. V průběhu roku se zde zpravidla koná několik typů akcí. Jedná se většinou o divadelních představení, určená zejména dětem²⁹, popřípadě diskotéky, které bývají zpravidla součástí velkých oslav ve Vesnici (Den obce, Sivestr). Během mého prvního pobytu v terénu jsem měla možnost zúčastnit se oslav Dne vítězství, jehož hlavním dějištěm byl právě Kulturní dům. Ačkoli oslavy Dne Vítězství připadají na 9. května, byly posunuty o bezmála dva týdny na dobu našeho příjezdu. Oslavy byly naplánovány na sobotu a přípravy začaly toho dne již časně z rána. Několik místních žen již od rána připravovalo potřebné suroviny na guláš, který měl být připraven v takovém množství, aby bylo zajištěno pohoštění pro všechny obyvatele vesnice, včetně nás návštěvníků. Tato aktivita byla situována právě do jedné z místností v rámci Kulturního domu. Do příprav jsme byli zapojeni i my, a tak jsem měla možnost sledovat, že z okruhu mnou sledované skupiny – tedy místních mladých, zde byla jediná dívka. V odpoledních hodinách v hlavním sále Kulturního domu proběhlo vystoupení kouzelníka, coby součást plánovaného kulturního programu. Součástí programu oslav toho dne byly také sportovní soutěže pro děti, mládež i dospělé, které se konaly na fotbalovém hřišti, a s jejichž přípravou jsme společně s ostatními studenty pomáhali a částečně se jich i účastnili. Těchto soutěží se účastnilo několik mých informátorů, zejména dívek. Po sportovních soutěžích následoval fotbalový zápas místních mužů, který byl zejména pro mužskou část

²⁹ Z terénních poznámek z 13. 5. 2016

informátorů atraktivnější, ať už se sami přímo účastnili, nebo se přišli jen podívat. Poté se účastníci přesunuli zpět ke kulturnímu domu, kde se podával guláš, zde již byli přítomni téměř všichni. Po guláši se zejména mladí přesunuli do krčmy, kde seděli a debatovali, zatímco čekali na poslední bod plánovaného programu, kterým byla diskotéka, a mimo jiné řešili, zda bude produkce „stát za to“. Společnost se nakonec víceméně shodla na tom, že se do kulturního domu přesune. Jedním z argumentů, které padly, bylo také to, že krčma přeci jen zavírá v deset hodin a v kulturním domě je připraveno víno a pálenka.³⁰ Hlavní sál byl pro účel diskotéky uzpůsoben tak, aby vzniklo místo pro taneční parket a sezení po obvodu stěn. Jeden z místních obyvatel zajišťoval hudbu k tanci, která se pohybovala od současných tanečních rytmů po slovenské folklorní „klasiky“. Někteří z mých informátorů tančili, jiní se zdržovali ve skupince spíše venku, kde se dalo kouřit, a debatovali, jiní udržovali vatru. Reflexe veřejného prostoru, zjištěné během rozhovorů s mými informátory jsou zpravidla spojeny právě s kulturním domem, a k němu přidruženým akcím a reagují tak jednak na četnost, jednak na kvalitu veřejného prostoru po kulturní stránce – tedy co se zábavy týká. Proto je uvádím právě zde:

„...(..)..Lebo dávňjšie bylo ich viac těch zábav...(..).. Za mesiac aj dvakrát minimálne... aspoň raz za mesiac.“ (Pavol, 27 let)

„nevieš se tak odreagovať, ako by si chcela, nevieš si to dovoliť. Aj ta hudba my tam vadí v tom kulturnom dome, že už tam..dluho tam našmejd hrá, to je úplná sračka. Tiež nevedia spraviť normálne.“ (Pavol, 27 let)

V době mého druhého pobytu v terénu o dva roky později se za dobu mé návštěvy uskutečnila v kulturním domě jedna akce – charitativní vystoupení ochotnického divadelního souboru z nedalekého města. Akce byla několik dní předem, kdy jsem již v terénu pobývala, obyvatelům Vesnice pravidelně připomínána prostřednictvím veřejného rozhlasu. V den konání pak dokonce několikrát. Představení se konalo v neděli odpoledne, tedy pro většinu lidí v čase volna, nikdo z mých informátorů se jej ale neúčastnil. Někteří byli na víkend mimo Vesnici, někteří se nedostavili z důvodu

³⁰ Z terénních poznámek 21. 6. 2014

„důležitějších věcí na práci“ – například práce na zahradě, či opravy v domě, na které se přes týden nedostane. Někteří z čistého nezájmu o tuto konkrétní akci.³¹

V týdnu, který jsem ve Vesnici strávila, navíc probíhaly intenzivní přípravy na oslavy Dnu Vesnice, která se na příští týden chystala oslavit kulaté výročí svého vzniku. Měl být opět připraven kulturní program pro všechny věkové skupiny, a oslavy o to velkolepější vzhledem k tomu, že se nejednalo o ledajaké výročí, ale právě o kulaté. Tato akce byla velmi očekávána a někteří z mých informátorů celý proces příprav reflektovali:

„...(..)..ťažko je to. Takto... starosta nieje zlý, ale teraz napríklad robí ten den dediny.. (..) zle je to celé zorganizované, já som mu povedal už pred dvěma týždny, že bude to nic moc, celý den dediny. Lebo vlastne, napríklad pozreme kulturnú stránku, tak prídu sem čtyri folklorné skupiny, a to je všetko. A ma to vobec nezaujima, že si tu budú pískat a tancovat...a štyri folklorné skupiny za sebou, tak už by mohl kousek života dát do toho programu, podľa teba nie? Tak som mu aj povedal, že keď to bude nic moc, tak tu ani nebudem, vyjd'em až večer, keď, že on aj pozval nějakou skupinu na živú hudbu..jináč.. ten dediny to je... (..).. já som mu povedal moj názor, na ten program, nezmenil to no tak, já som mu povedal že to je nula bodov ..(..) boli tam určité i iné nápady, lebo sú tu ľudia, čo chodia, a majú oni schůzu, každé dva týždne v kulturnom dome vieš, ako že čo sú tu ešte tito predsedovia a čo sú v tom dedinskom parlamente, oni aj povedali, no ale s ním je ťažko. No a potom on si môže za to, že mu nechcou pomoci, že ho ignorujú no, takže tak..“ (Richard, 30 let)

„Jeden z poslanov vedel či zabezpečiť rytierský turnaj, ako sa kdysi bojovalo za čas Turkov, že tu mohli prísť ukázať, lukostrelcov, vrávi že za sto euro tu spravia show pre deti že budú učiť -(starosta na to reagoval, pozn.) - že je to drahé, takže..no keď to chce najlevnějšíe spraviť, tak to nebude kdejaké... kdovíjaká oslava.“ (Peter, 32 let)

Dále je v souvislosti s organizací veřejného života a zábavy – zejména s četností veřejných zábav - ve výpovědích informátorů reflektován vliv každoroční přítomnosti skupiny studentů a pedagogů z Prahy.

³¹ Z terénních poznámek z 15. 5. 2016.

„Iba keď su ty dny obce aj, to každý hovorí, že to je kvoli vám, že prijedete že abyste viděli, no (smích).“ (Kristýna, 18 let)

„...(..)...možná raz za rok, že je nějaká silvestrovská, ale to je v podstatě vše, alebo keď vy prijdete, tak vtedy že je niečo v dedině, ako ta vatra sa stavia a to kvoli vám vlastně. Jináč asi žiadny.“ (Nina, 31 let)

„no ono je to, ak ti mam byť uprímny, tak ono je to len teraz, keď vy prídete, hej. To sa za celý rok, dajme tomu málokrát stane(..)... a tak je niečo, guláš lebo niečo také, ale že by boli nějaké takéto aktivity by som povedal, že by to bolo každoročné, tak to nie...no hlavne vtedy, keď prídete vy, by som povedal, že sú takéto aktivity. Väščinou se len uvari guláš alebo v kulturnom dome, že je tam nějaká zábava alebo tak. To je asi najviac, čo se tak.. ale že by nějaké sůžaze tu boli alebo tak, tak to... dakedy tu boli, dakedy sa pametám před nějakkými piati, šestimi rokmi tuším..nechcem klamať.. tak bolo na ten...no kvazi..den vesnice, den vítězství.“ (Lukáš, 21 let)

Vcelku je veřejný prostor v podstatě chápán a tematizován v kontextu zábavy a kvality využití volného času na vesnici, který tento prostor nabízí. Možnosti zábavy jsou většinou aktérů mnou sledované skupiny nazírány jako nedostatečné co do počtu i do kvality. Zároveň je z jejich výpovědí patrné, že případné možnosti potenciálních změn veřejného prostoru spojují výhradně s osobou starosty, kterého chápou jako hlavního (a jediného) původce podoby veřejného prostoru a jejich přístup k němu tak zpravidla nabývá podoby podřízení se organizaci „shora“.

To ovšem neznamená, že se mladí aktéři od veřejného prostoru zcela distancují a dění v něm by jim bylo lhostejné. Ve svých výpovědích naopak vyjadřují stesk nad současnou situací, zároveň ji však chápou, jako z jejich strany téměř neovlivnitelnou.

„...že většina sa chodia bavit, ku kamarádkám a takto, tiež zábava prostě. Lebo tu nič není. Aspoň já to tak vnímám. Jako pre starších je tu dobře lebo tu mají pokoj, klud, a všetko. A my mladý ještě chceme žít, vieš (smích) tak, zabávat sa.. tak chodíme tak dalej. (Kristýna, 18 let)

4.3. Sdílená místa

Mezi místa, jež nazývám místy *sdílenými*, uvažuji taková místa, která jsou společná téměř všem ze sledované skupiny. Tato místa nelze zahrnout do konceptu prostoru veřejného, nicméně nejsou ani součástí prostoru, chápaného jako soukromý. Tato místa jsou teoreticky přístupná „všem“, avšak v praxi jsou užívána v souladu s jejich specifickým charakterem, nejčastěji daným preferencí určitého typu zábavy, která tato místa umožňují, nebo věkem, čímž dochází ke vzniku a udržování jistých sociálních struktur, kterými se budu zabývat později. Zásadní vlastností těchto míst, která je vyděluje z prostoru veřejného je pak skutečnost, že nepodléhají (alespoň ne významně) organizaci a dozoru Vesnické autority.

Vzhledem k poměrně velkému věkovému rozpětí ve vzorku mých informátorů, se koncepce těchto míst v závislosti na věku může lišit, neboť i tato místa procházela určitými změnami.

4.3.1 Klubovna

Mezi místa, jež se shodně objevují v reflexích některých mých informátorů, patří dnes již zaniklá Klubovna. Ta byla zřízena v jedné z místností v rámci kulturního domu a sloužila k setkávání mladých obyvatel obce v období jejich dospívání, kdy ji později vystřídala místa jiná, ať už proto, že byla s pokročilejším věkem atraktivnější nebo proto, že Klubovna zanikla. Z hlediska vzorku se Klubovna jako tematizované místo v rámci Vesnice objevuje především u starších informátorů, zatímco v době dospívání těch nejmladších již nebyla v provozu. Klubovna byla zřízena někdejším starostou obce a mladí ji mohli využívat během víkendů. Vzhledem k tomu, že tato Klubovna nefunguje již mnoho let, popis jejího zařízení a aktivit, které zde mladí obyvatelé Vesnice vykonávali, mi byly zprostředkovány prostřednictvím jejich vzpomínek, jež uváděli během rozhovorů.

*„No to bolo tam ako je ...miestnosť, ako sa jde hore na poschodie ..vtedy tam ešte nebolo wecko, tak tam bola taková väčšia miestnosť. **Bolo to tam pekne vymalované, že***

riadne palmy tam byly, Tomáš, ten to tam vymaloval, také pekné palmy, také do modra.“ (Nina, 31 let)

„Že hlavně cez víkend, cez týždeň tam nebolo otvorené, ale piatok, sobotu.

Chodievali aj z Nitranky³² (vedlejší vesnice, pozn.) tam aj odkadial. Bolo že sa robievali diskotéky, bolo tak že v létě asi aj každé dva týždne, bolo aj také obdobie, teraz už skoro asi vôbec..“ (Nina, 31 let)

„Tam bola taková miestnosť, tak tam sa schádzali jako chalani. Já som tam veľmi nechodil, ale potom pozdějšie, ke koncu už som chodieval sem tam, sa pozrieť, tam to bolo také, že...to bola len také klubovna, že na...ožrat sa, opit' sa, vyspat' a ist' domov. To bolo také no, akože starosta, vtedy bol ešte Lebeda³³ starostom, ktorí on tak jako zaridil, že tak dal hifi vežu a ... naša blbá Vesnická mládež, nedávala si na to pozor, tak porozpjali všetko vieš, zničili si celé zaridění, tu hifi vežu, potom nemeli si z čeho pušťať muziku no. A dost boli nezodpovědní, protože keď si dala jim kluč, že aby pozamykali všetko lebo tam maš iba jeden vchod, nepozamykali, tak ostal otvorem celý kulturní dom, tak to tam mohli hovcikedy vykradnuť. No, dost nezpodovední. To že, tak že oni chceli mať všetko, chceli oni mať aj to, aj to, ale keď vraviš dobre, ale musite mať za to zodpovědnost, tak už to nikto nechce nič, lebo nikto nechce za to zodpovedať. No, tak potom klubovna tiež zanikla a každý chodíval jako sa.. no napríklad do té krčmy.“ (Peter, 32 let)

„...(..)keď sme boli mladí, tak tu býval aj klub mládeže, ako se jde na kulturný dom, tam bola miestnosť. Tam sme sa furt stretávali ako mladí, každý víkend sme tam boli. Karty sme hráli, hudbu počúvali, chlastali samozrejme. Raz sa to rozbilo, od té doby už je to zavreté.“ (Richard, 30 let)

V rámci Klubovny je také někdy uvažován prostor posilovny, který si mladí zřídili svépomocí. Činkáreň fungovala nejprve v budově staré školy, vedle kulturního domu a aktivity provozované na těchto dvou místech jsou tak někdy pojímány v jednom. V současné době došlo některými z mladých obyvatel k obnovení Činkárny na jiném místě, v samostatně stojící budově, která nyní slouží pouze tomuto účelu. Starší

³² Název je z důvodů anonymizace fiktivní.

³³ Jméno je z důvodu anonymizace fiktivní.

informátoři se tedy vztahují ke staré, již zaniklé Činkárně, a o té nové prakticky nemají přehled, ani se o její provoz nezajímají. Mladší informátoři, kteří se na obnovení Činkárny podíleli, znají tu starší spíše z vyprávění.

„tak tam mal jednu miestnosť, tam všetky uspory daval, všetko na elektriku, na údržbu té budovy a tam bola činkáreň. Sme nosili všekjaké železa a tu súsed jim to sváral a tam bola činkáreň. Vtedy nebyli takí, jako bysom to povedal, neboli takí mládenci nebo takí chalani, ktorí veľmi tam pili, oni chceli cvičiť svaly, to bol vtedy takový hit, a on to tak dobre držal, keď boly aj zábavy, diskotéky..“ (Peter, 32 let)

„Potom bolo aj niečo také, ako nějaká tělocvična, činkáreň, to ešte kedy si pametám pri té škole staré a potom teraz dakedy to preniesli tam naproti pri činžáku, ale neviem, či tam ešte je. Vůbec neviem.“ (Nina, 31 let)

Nová Činkáreň byla v době mého prvního pobytu ve Vesnici v provozu poměrně krátce. Několik kamarádů ze skupiny mých informátorů postupně zařizovalo její vybavení. Malou budovu tvořenou jednou místností, kde Činkárnu zřídili, postupně trochu opravili, vymalovali a nakoupili několik posilovacích zařízení. V jedné části místnosti byla lavice, hrazda, několik činek a kladka se závažím. Ve druhé části místnosti pak stůl s několika židlemi, připravené k posezení, a přenosný gril. Činkáreň byla využívána nejen pro cvičení – za tímto účelem sem chodilo skutečně jen několik jednotlivců - ale také pro příležitosti setkání kamarádů, jako alternativa k místu na Řece, pokud bylo špatné počasí, nebo místní hospody, pokud se po její zavírací době ještě chtělo pokračovat v zábavě.³⁴ Během mé druhé návštěvy Vesnice se v Činkárně prostor pro posezení poněkud rozšířil na úkor prostoru, vyhrazenému posilování, a místo tak spíše působilo dojmem alternativy za chybějící hostinec, zejména pokud roční doba vyžaduje zdržovat se v průběhu zábav někde „uvnitř“.³⁵

³⁴ Z terénních poznámek z 20. 6. 2014

³⁵ Z terénních poznámek z 14. 5. 2016

„ked' už není krčma? Tak to je ťažšie no, tak činkáreň tam máme, tam si môžeme zakuriť.“ (Pavol, 27 let)

4.3.2 Krčma

V době mého prvního pobytu ve Vesnici byl ještě v provozu místní hostinec. O dva roky později, když jsem se do terénu vrátila, již nefungoval. Budova bývalé Krčmy stojí přímo vedle fotbalového hřiště, tedy ne přímo v centru Vesnice, zároveň však nijak obtížně dostupná. Prostor krčmy sestával ze dvou místností, jedné hlavní s barovým pultem, sezením a televizí, druhá místnost pak sloužila jako herna billiardu. Venku se dalo posedět na zastřešené verandě. Provoz Krčmy byl ukončen z ekonomických důvodů, a bývalý krčmář v současnosti pracuje jako zaměstnanec jedné ze zahraničních firem, které mají v okolí své výroby. Krčma byla pro většinu mých informátorů místem, kde se setkávali s ostatními vrstevníky už od dob dospívání. A hned po Klubovně tak byla chápána jako významné centrum společenského života Vesnice.

„Driv sme sa stretli v krčmĕ, dali sme si kofolu, porozprávali sme si a šli sme preč. Zahráli sme si futbal někedy a tak.“ (Kristýna, 18 let)

„...no potom v dědinĕ už ako nie. No potom ked' bola krčma, tak v krčme. Tam sa potom chodievalo. Tak že na kofolu sme zvykli, že aj dievčata, billiard hrát alebo tak. Lebo vtedy v tom obdobia už nebol ani klub ani nič.“ (Nina, 31 let)

„však ked' jsme boli tak mladšia, tak ked' krčma ešte prosperovala, tak to bylo furt každý víkend, piatok, ked' prišiel kamarát...(..)..každý piatok sme šli do krčmy, dali sme si dvě, tri piva a potom nazpĕt bud' karty alebo...(..).. no to dlouho netrvalo, trvalo dokedy nepřišla ta prvá kriza, ta ako sa hovorí, celosvetová kriza, no potom už do krčmy nikdo nechodil a od vtedy je ta krčma taková upadnutá, ale vela lidí aj odišlo“ (Peter, 32 let)

Jak je vidĕt z výše uvedených úryvků rozhovorů, Krčma je především vztahována do kontextu společenského života. Většina mých informátorů Krčmu za doby jejího

fungování navštěvovala, a chápala ji jako jeden z faktorů, které jaksí neformální cestou utužovaly společenské kolektivy Vesnice – povětšinou v pozitivním smyslu. Její nynější absence je tedy nazírána jako nevýhoda, neboť je tak o další místo méně, kde se lidé mohou potkávat.

„...no tak, mali sme ešte krčmu, tak sa hocikedy urobil guláš, futbal sa hrál, a tak sme sa stretli celá dedina, zabávali sme se na no a teraz...vobec“ (Kristýna, 18 let)

Krčma představuje prostor, ve kterém se odehrávalo velké množství společenských interakcí. Tento potenciál, který s sebou Krčma nesla, však nemusí být vždy nahlížen kladně. Dokonce i někteří informátoři, kteří krčmu čas od času sami navštěvovali, mi ukázali ještě jiný kontext než všeobecné zábavy a veselí, v němž je možné Krčmu nahlížet:

„Sem prišli bývať oni vtedy. A vtedy bolo ešte všetko dobré, vtedy otec nepil no, ale keď prišli sem už bývať tak to, tam krčma nebola, tu krčma bola, tak ho furt lákali no a tak mu to zachutilo že pije do teraz stále v kuse no.“ (Peter, 32 let)

„Keď si vypijú, tak je každý nejmúdrejší. A vtedy každý každého pourážá a potom tam se robí oné ..vd'aka tomu mala mama taký zlý život, lebo keď otec chodieval do krčmy, tak každý všetko vedel lépe ako mama, no tak boli z toho jen hriechy.“ (Peter, 32 let)

Z tohoto pohledu lze pak Krčmu uvažovat i jako místo, které se podílí na utváření a potvrzování nejen společenských vazeb přátelských, ale jako prostor, který skrze svůj charakter ovlivňuje vazby soukromé, jakými jsou rodinné vztahy.

4.3.3 Město

V souladu z výše zmíněným způsobem uchopení prostoru pro potřebu analýzy faktorů, ovlivňujících proces identifikace s žitou lokalitou, je na tomto místě Městem myšleno prostředí jednoho konkrétního města, kterému se dostává určitých významů v rámci prostoru žité lokality. Město je jedním ze sdílených míst, ke kterému si všichni aktéři budují určitý vztah. Prostor Města má v procesu budování vztahu k lokalitě významnou pozici, neboť je do uvažovaného prostoru vztaženo již od dětství. Všichni informátoři po většinu doby, popřípadě po celou dobu své školní docházky, navštěvovali školy ve Městě, které se tak stalo nedílnou součástí jejich každodenně žitého prostoru.

„jeden alebo dva roky som tu bol v školke, tuším, dva roky som tu bol, ak sa dobre pametám. A potom som išel do Mesta na základnú školu.“ (Lukáš, 21 let)

„na základnú školu sme chodili..počkaj.. od prvého, prvý, druhý, tretí ročník do Mesta a od tretieho ročníka či druhého tu bola ešte ta Vesnická škola, tam kde je teraz ta zhrúcanina, tam sme chodievali a už potom od štvrtého a do piateho ročníku jsme chodievali do Mesta.“ (Peter, 32 let)

„ako sme vychodili školku tak sme sa odcizili, lebo každý mal svoju partiu tam v škole a ostávali aj v Mestě. Ja som bola taková jako že zodpovedná, ako že domov, učiť sa, do školy a takto“ (Kristýna, 18 let)

„po škole som sa stále vracal nazpět domov, jsme se namohli iba tak túlat po Mestě, mama by..bylo by zle“ (Peter, 32 let)

Jeho význam v rámci žitého prostoru se pak proměňoval s přibývajícím věkem, kdy se Město mohlo, nebo nemuselo stát prostorem preferovaným.

„ale potom od strední, od nějakého, no od prvého, druhého ročníka som potom začal už chodiť do Mesta skor cez víkendy ty piatky. Som mal tam kamaratov, tak snimi som chodil.“ (Lukáš, 21 let)

„...(..)... **Vieš čo aj som chodil domov aj nie. Tak aj tak. Bud' som bol u kamaráda alebo na intráku som bol, tam som bol jeden dva dni a potom sem zase prišiel domov. Kamarádi boli z Galanty, z Dunajskej Stredy, od Bratislavy boli hej, z Trnavy boli dvaja... Tam bolo dobre, vieš... kočky, všetko. Chodili sme do Mesta vkaď tade.** (František, 32 let)

Během doby studií na střední škole, kdy už se díky vyššímu věku pro aktéry rozšířili možnosti trávení volného času i mimo Vesnici, stalo Město atraktivním zejména vzhledem k širším možnostem zábavy. Tento faktor je zpravidla reflektován jako nejvýznamnější i v současnosti. Město vyplňuje chybějící možnosti zábavy na Vesnici:

„No čo sa týká kulturného života, tak to je dost slabé bysom povedala, takže **keď človek chce ísť na kávu alebo na diskotéku, tak chodíme do Mesta, alebo do kina napríklad, takže človek musí trocha cestovať, ale nieje to taká dlhá cesta. No akože je tu málo podujatí, čo sa týká toho, málo vecí tu je...**“ (Sabina, 23 let)

„Už sa nie tak často stretáme no, cez víkendy, se pobavíme, no a **keď se pobavíme, prichystáme tak ideme do Mesta se zabavit' normálne. Niekte na pizzu alebo se najiest' a potom se zabavit' někde...na kebab někedy si sednout vonka, na takú terasu nebo..kde se dá tak v podvečer, čo je otvorené vlastně.. najiesť.. a piť. Potom do nějaké diskotéky, no a do rána se tam bavíme..**“ (Pavol, 27 let)

Zábava ve městě je vyhledávána téměř všemi mými informátory, kteří buďto jezdí ve skupině svých kamarádů, které znají z Vesnice, nebo individuálně za lidmi, kteří nejsou součástí v průběhu života vybudovaných, jiných než Vesnických struktur. Město je ovšem prostorem, ve kterém také většina aktérů z mé skupiny našla zaměstnání. V tomto kontextu je ovšem Město uvažováno jaksi samozřejmě a reflexe se tam omezují spíše na kontext Města o víkendu a s ním spojené zábavy.

Vzhledem k tomu, že Město se nachází v krátké dojezdové vzdálenosti s poměrně dobrým autobusovým spojením, otázka přestěhování se do Města není pro aktéry nijak zvlášť aktuální. Všichni informátoři až na jednu výjimku bydlí ve svém rodném domě,

přestěhování se do Města tak představuje zbytečné zvýšení nákladů, při zachování stále stejných možností práce, stejně jako zábavy.

„...(..)..nie, tu mi je dobre, toto som našel akože pres známosť a dobre. To je tak, poviem ti pravdu, väčšie mesto, viac peniazi potrebuješ. Já som vďaka býval aj v Mestě, tam som bol kolko, rok som býval v Mestě, ale to... (naznačuje létání peněz) financie. Viac utratíš..“ (František, 32 let)

4.4. Soukromá místa

Jako *soukromá* místa uvažují prostory, ve kterých se způsob vztahování se k celkovému žitému prostoru formuje v té nejsubjektivnější a nejindividuálnější rovině. Jedná se o místa, která jsou informátory reflektována na základě subjektivních vzpomínek a praxí. Jejich konceptualizace je tak odrazem toho nejvnitřnějšího a nejsubjektivnějšího členění celého prostoru.

4.4.1 Rodný dům³⁶

Rodný dům je ve výpovědích aktérů konceptualizován jako místo, sestávající z domu, do kterého se narodili s přidruženým dvorem a zahradou, jehož hranicí je plot, oddělující jej od domů jiných. Až na jednu výjimku je pro mé informátory Dům místem, ve kterém žijí i v současné době. Výjimku tvoří informátor, který se až v nedávné době přestěhoval do domu nově vybudovaného, ve kterém neprožil své dětství. I tak ale tento dům sdílí se svou orientační rodinou, tedy rodiči a sestrou. Většina Domů ve Vesnici, které mí informátoři obývají, sestává ze dvora, na němž stojí jednak dům „nový“ do kterého se informátoři narodili, jednak dům „starý“, ve kterém bývali prarodiče mých informátorů. Vzhledem k tomu, že ve většině případů prarodiče informátorů již nežijí, je starý dům pouze jakousi jejich připomínkou, jeho využití se však zpravidla omezuje na skladování dočasně nepotřebných věcí a není využíván k bydlení. Většina z nich v důsledku toho rychle chátrá.

„...(..) vieš čo, to ešte stavali..moj starký to staval. Sa mi zdá, že ak sa dobre pametám, keď ešte hovoril tak roku tisícdevetsto...(..)..starký sa narodil 1928 a sa mi zdá, že to

³⁶ V dalším textu užívám pojmu „Dům“ pro označení právě rodného domu.

ještě jeho otec začal stavat, ale zomrel neviem, asi ...otec sa už napríklad tu narodil. No narodil sa v Mestě, ale tu bývali. Toto ještě nebolo (ukazuje na nový dům, pozn.) tento dom, to sa až potom stavalo. A staryho otec toho já som nepoznal, sestra ho poznala, ona bola ešte malá vieš. (František, 32 let)

„...(..) tento dom je napísaný na polovicu na mě a na brata, dvor je moj, a ten starý dom je otca a ešte jeho brata. Bratranec má vela pody. Mam aj já kosek půdy, ale ne vela. ..(..)...škoda ho (starého domu, pozn.)..dalo by s ním porobit, krčmu otvorit alebo čo ja viem.“ (Richard, 30 let)

„Tento starý dom tu je napríklad, to už rozeberám, tento rok už by mal celý ist' dole.“ (Pavol, 27 let)

V rámci členění Domu dochází kromě oddělování „starého“ a „nového“ domu také k důslednému oddělování „dvoru“ a „zahrady“. Ačkoli pro vnějšího pozorovatele nejsou tyto dva prostory nijak zřetelně odděleny, nabývají zcela odlišných významů. Zatímco zahrada je chápána čistě užitkově a je vymezena jako prostor kde se pěstuje zelenina, popřípadě obilí a v dřívějších dobách se tu pohybovala hospodářská zvířata, dvůr je pojímán v podstatě jako venkovní část domu samotného. Prostor dvora je pokračováním domu, pěstují se zde okrasné květiny a udržovaný trávník, je zde zpravidla posezení, kde se v létě pořádají rodinné oslavy, či jiné soukromé sešlosti, a jeho funkce je tedy spíše sociální.

„Tu je super, lebo vieš co, tu máš vlastní dvor, tu si možeš robit, čo len chceš. Hudbu počúvať, robit tu guláš party, tu je, me sa tu proto páči...volnost v tomto dome, v tomto dvore. Preto tu rád bývám a aj som býval ...“ (Richard, 30 let)

4.4.1.1. Rodinné vazby a práce

Rodný dům můžeme považovat za místo, které se vyznačuje pravděpodobně nejsilnějším vlivem na způsob pojímání žitého prostoru, neboť kontakt s ním je bezesporu nejdéle trvajícím a nejintenzivnějším. Dům je uvažován jednak v kontextu

rodinných vazeb, které jsou aktéry reflektovány jednak jako určitým způsobem formující v období dětství, jednak z hlediska současného soužití s rodiči (či dalšími členy rodiny) pod jednou střechou. Toto soužití s sebou nese mnoho významů, které jsou pro informátory různé. Dále je Dům samozřejmě konceptualizován z hlediska práce, kterou jeho údržba vyžaduje. V tomto kontextu lze opět nalézt různé formy vztahování se k této práci. Obě tyto roviny se pak podílí na tom, jak je Dům pojímán z hlediska současného pobývání v něm, či uvažování o setrvání v něm budoucnosti. Nejprve se zaměřím na formy vztahování se k Domu prostřednictvím rodinných vztahů a soužití s dalšími členy rodiny:

*„...(..).. **já bývám s rodiči a eště sestra je tam.. jednu dceru má. Já som sám hore, oni sú dole. Takže dobre to máme vyriešené. Nikto ma neotravuje.. takže takto.**“*
(František, 32 let)

*„...**zvládám to v pohodě lebo mám svůj pokoj, vieme si promluvit. Sem tam ne s ocom napríklad, lebo má svoje dni.**“* (Pavol, 27 let)

*„**Tak sme si mysleli, že keď odíde ona, že bude už trocha ľahšia, že sa nebudem muset o deti starať už, budeme lepšie, len že keď sa mladšia sestra rozvedla, zase sú tu malé deti no...to sa musíš, každé ráno musíš stavať, vypraviť do školy, raňajky a..už bych chcel mať trocha klidu**“* (Peter, 32 let)

Vzhledem k tomu, že informátoři jsou již lidé v produktivním věku s vlastními zájmy a aktivitami, je z hlediska soužití s rodiči či jinými rodinnými příslušníky reflektováno občasně napětí v každodenních praxích a je oceňována možnost mít vyčleněnu místnost, či část domu, která aktérům poskytuje soukromí. I tak je ale v některých případech vztah k rodinným příslušníku skrze společné bydlení tematizován velmi problematicky. V tomto kontextu několik informátorů reflektuje vyjednávání nových pozic v rámci rodiny, ke kterým došlo, když dospěli:

*„**Boli to zlé časy, ale už sa karta otočila, pretože on teraz je už.... sice sem tam eště robí bordel ale už sa ma bojí, lebo sem sa raz na něj, nie že vyrval ale vykričal, že a od**“*

vtedy má aj on respekt voči mĚ...ale my jako otec a syn..já jako otec a syn, my sa nerozpráváme už dobrých devať, desať rokov.“ (Peter, 32 let)

„Teraz už je tu klud lebo, teraz už se jednoducho nebojíme otca, ale vtedy keď tu boli ty hádky, to sme boli malí a my sme sa báli otci len povedať, čokoli, no a teraz už není problém. Keď sa naserem, tak už se on bojí ma. Teraz už ho vieme uklidniť.“
(Richard, 30 let)

Rodinné vazby se dále ukazují jako prostředek, který svým způsobem formuje jakýsi tlak na fyzickou přítomnost aktéra v tomto Domě. Tento tlak se objevuje v pocitu zodpovědnosti k rodině, ve smyslu pomoci starším členům rodiny; prarodičům, nebo starším rodičům, kteří by již jen těžko sami zvládali obhospodařování Domu.

„No a keď já som sa vrátil z Mesta, starý rodiče ešť žili. No a já som sa kvoli tomu vrátil, dá sa povedať, abych jim pomáhal, lebo oni už vtedy boli, mali zničané nohy oba dvaja starých rodičov, chodili o berlách, iba pár metrov, takže radši som prišiel nazpeť do Vesnice, aby som jim pomáhal. Tak já som tu bol s nimi. Potom starka zomrela, tak so já opatroval starkého. Potom už ma nebavilo, tak som prvýkrát odešiel z domu, tak to prebrali teta zo setrenicou.“ (Richard, 30 let)

„no, pomocť rodičom a tak. Musim jim pomáhať veľa. Aj finančně aj fyzicky, oni to nezvládnu, tiež robí, aj mama robí aj otec robí aj já..všeci robíme a doma je práce vela, zvierata, zahrada.. čtyri svíně, deset kaček, psi. Velký pozemok, o který je treba se starat, keď už trávu kosit alebo podobně, se zahradou. Pěstujeme zemiaky, kukuricu, pšenicu, všecko. Vera roboty s tím. Paradajky, paríky všetko.“ (Pavol, 27 let)

„já som nikty, já som...já sa na mamku pozerám, že tu aby nebola sama, tak sem ostal tu. Všeci odešli, všeci súrozenci a to hlavně skrz otca.“ (Peter, 32 let)

Další nedílnou součástí konceptualizace Domu a formování vztahu k němu je práce. Práce je tematizována různým způsobem. V první řadě ji aktéři tematizují jako nedílnou součást pobytu v tomto prostoru již od dětství.

„A odvtedy, to som bol kolko, desaťročný chalan, keď my tpo takto zakázala a odvtedy furt len tu doma, a furt sme makali no.“ (Peter, 32 let)

„...v púl páté sem bola doma. No a co máš dělat, musíš jít vonka, keď je zima tak len snieħ ze dvoru, no ale mam tam starkého, tak o něj je treba se postarať, keď mama není doma a nemůžeš čakať, že.. ty jsi seděla v škole a mama pracovala celý deň, tak že ona bude něco dělat. Ona si lehla trošku a potom začala pracovať a já som, a tak jsem se to naučila, že měla jsem práci a v osm v devět se jít učit.“ (Lenka, 19 let)

Dále v dospělosti pak může být chápána jako nutnost k udržení určitého požadovaného standardu bydlení, dále jako prostředek určité formy odpočinku, či jako práce, kterou člověk „dělá pro sebe“, v kontradikci k práci, kterou člověk vykonává v rámci svého zaměstnání.

„doma keď som, tak vydržím aj dlhšie robiť, jako že, lebo viem, že robím pre seba.“ (Peter, 32 let)

Práci na Domě, chápanou jako práci „pro sebe“ lze také chápat v kontextu určitého obrazu, který Dům pomáhá koncipovat směrem ven, k Vesnici. Dům tak můžeme chápat rovněž jako určitý prvek reprezentace. Míra, v jaké je tento pohled na dům a práci na něm zvýznamňován se, pokud je reflektován, značně liší a opět jsou jeho nedílnou součástí i rodinné vazby.

„on mal tiež takového otce jak já, tak sme většinou, keď boli aj prázdniny alebo keď bolo volno, tak jsme furt stravili len robením okolo domu, aby to nějako vypadalo. No..žel bohu.“ (Peter, 32 let)

„...(..).já som to tu chcel aj dát do poriadku, ale oplatí se mi všechno investovat? S mojím bratom je ťažko, vidíš, aký je. A já aj tak kupujem všetko, drevo, všetko... ale to je jedno.. dalo by sa dát do kupy tento dom, ale on je už osm rokov nezamestnaný vieš. A nie že on by pomahal do domácnosti, ale mi ho musíme

sponzorovat ještě. „Chcelo by najmeně zobrat požičku a všechna okna vymenit a dvere, no tak ale sám, neviem.. .nějako bolo, nejako bude. Já sa zas netrápím nad týmto.“ (Richard, 30 let)

„Ked' som začal strechu robiť a pozerali sa, niektorí vravali akože to vypadalo, preboha pod týmto si spával.. a otca to vieš, otca to netrápilo.“ (Peter, 32 let)

Ač je rodný dům koncipován především jako místo soukromé, prostřednictvím něž se utváří aktérovo prvotní situování sebe sama v prostoru, zdá se, že je zároveň místem, které jedince situuje do celkového fyzického i sociálního prostoru Vesnice. Obyvatelé vesnice jeden druhého i sami sebe s Domem velmi úzce spojují. Mluví-li se o někom, je to v první řadě ten, kdo někde bydlí. Ať už jde o „dům se zelenou branou“, „poslední dům na konci dědiny“ nebo „dům s rozbitou střechou“, vždy je situován jednak do prostoru fyzického, jednak prostoru sociálního. Už z rodného domu (stejně jako později z jiných míst) tak vychází i konceptualizace sociálního prostoru Vesnice a aktérské povědomí o vlastní pozici v tomto prostoru.

V následujících kapitolách se pokusím na základě výše uvedeného popisu a forem tematizace Míst v reflexích aktérů ukázat, jakým způsobem jsou tato místa a s nimi nesené významy vtaženy do sociální sféry žité lokality Vesnice. Sociální sférou na tomto místě uvažuji v pouze ty jevy sociálního života, které sami aktéři vzhledem k prostoru Vesnice zvýznamňují, či odráží určité žité sociální praxe. V kapitolách je dělím na několik částí, a sice na sociální síť a vyjednávaný status, na reflexe aktivního utváření veřejného prostoru a na reflektované prvky sociální skupinové identity.

5 Sociální síť a vyjednávaný status

Podoba a struktura sociálního života Vesnice je mnoha aktéry tematizována zejména z hlediska velikosti Vesnice, potažmo počtu zde žijících obyvatel, coby jedním z určujících činitelů, kteří se na jeho podobě podílí. Vzhledem k tomu, že se jedná o skutečně malou obec, je většina jejích obyvatel propojena buď příbuzenskými, kamarádkými, či sousedskými vazbami a pokud ne, veřejná či sdílená místa a aktivity

s nimi spojené v průběhu času pomáhají vytvářet jakýsi obraz o každém z obyvatel Vesnice. Co člověk přeci jen nevidí na vlastní oči, spolehlivě zařídí místní informační síť, jak ji popisuje Kandert.³⁷ Za místa, která plní funkci informačních uzlů lze považovat obchod s potravinami, kostel a za doby jejího fungování pochopitelně Krčma.

„My sme tu 250 obyvateľov a každý sa veľmi dobre poznáme, každý vieme že čo má za rubášom alebo akú má povahu. Preto se v dedině no.. (-)...tu je ta nevýhoda no..žal bohu“ (Peter, 32 let)

„malá dedina.. každý každého ohovára, ale do očí mu to nepovie.“ (Richard, 30 let)

„Vieš sú tu skupiny bohatých a skupiny chudobných a takých a takých, ale chvála bohu tuto sa nerobia povezme nějaký rozdíl. No tak je, je no, ale to sú už také skupiny že iba kamarádske.“ (Richard, 30 let)

5.1 Kamarádské skupiny

V rámci sociálního prostoru Vesnice se samozřejmě v průběhu času formují různé sociální sítě, založené zpravidla na příbuzenství, či kamarádství, někdy se příbuzenské a kamarádské sítě prolínají. Aktéři se k existenci různých kamarádských skupin vztahují zejména na základě dělení obyvatel Vesnice podle věku.

„vyrastali spolu aj my sme vyrastali spolu tiež, tak to je zase o inom. Ne že by tam bola nějaká hádka nebo takto..podľa mňa ten vekový rozdíl si robia to svoje. Ale jináč nemáme nic mezi sebou, nějaké problémy. Kľudně si povídáme, ale no, nepatríme k sebe no...“ (Pavol, 27 let)

Vrstevníci se logicky kamarádí, neboť jejich vztahy se formovaly na základě různých aktivit, zpravidla spojenými s místy v Krajině nebo se sdílenými místy, která

³⁷ Kandert, J.; *Každodenní život vesničanů středního Slovenska v šedesátých až osmdesátých letech 20. století*. Praha:nakladatelství Karolinum 2004.

navštěvovali společně v určitou dobu. Můžeme říci, že formou lokálních sociálních sítí, která je aktéry nejvíce zvyznamňována jsou právě kamarádské vazby, které se formují již v průběhu dětství a dospívání.

„my keď sme boli děti, sme byli taková partia. Každý den sme spolu chodili, sme obhazávali sněhom, kamiony a tak, povedlo se že aj ledom, sme rozbili predné sklo..povedlo se i takto nekedy..sáňkovat sme chodili a všetko..“ (Richard, 30 let)

„potom ešte byli z tadial tiež ešte ďalší dvě, čo chodili do základné do Mesta, ale tiež z tadialto byly. Ale tam většinou sme tak potom spolu trávievali, že raz pri jedné sme boli, raz pri druhé, na Řece, většinou to kúpanie, opalovanie..“ (Nina, 31 let)

Pokud se tyto kamarádské skupiny udrželi do dospělosti, pak se jejich struktura v průběhu času mohla i proměnit, a to zejména v souvislosti s odchodem velkého počtu mladých lidí pryč z Vesnice, zejména za prací. Kamarádi, kteří byli kamarády v dětství, se přáteli i nyní, pokud jsou v prostoru Vesnice alespoň občas přítomni. Některých kamarádských skupin, rozdělených na základě věku se však tento odliv lidí dotkl více než jiných, a jejich struktura se zcela rozpadla.

„Ale nemam..v dědině čím dalej tím viac tu je...nikdo. Prázdnno tu je strašně. Pametám si ešte keď sme byli jako malí, věčně sme sa stretávali či na ulici alebo tu byly různ akcie..“ (Kristýna, 18 let)

„Potom ešte čo sme boli ta partia, tak kamarádky poodchádzali aj do Čech robiť, no a potom se to aj porozpadovalo, už potom ako keby ta mladšia generácia, mala..tam chodili, tak potom jako keby už ... bola tiež potom dalej nějaká klubovna, ale to jsem už nevnímala, už som tam nechodievala.“ (Nina, 31 let)

„..každý sa vyučil, vyučil sa nějaký obor alebo našel si robotu a každý den jezdí z dědiny, něktorí jsou roztrúšení, že žijou v Anglicku alebo v Německu, či sú v Bratislavě alebo, prostě išli hned z dědiny.“ (Peter, 32 let)

„No a moja generácia čo je (..) no tak ty (..) jednoducho mladý od dvacať až do tricať peť rokov, no alebo vlastne od dvacať do štyridať rokov, tak ty všedi dá sa povedať odišli z tadiaľto..no ešte aj ti štyridátníci.. lebo nemajú tu rodiny, tak radši odišli z tadiaľto, lebo tady to nieje bohvičo. No vymreté to tu je no, ako ti poviem..“
(Richard, 30 let)

Reflexe veľkého odlivu mladých a svobodných obyvateľ pryč z Vesnice mimo jiné poukázali na ďalší spôsob vzťahovania se k určitým kolektívum v rámci Vesnice, ktorý není závislý na věku. Tímto dalším způsobem je utváření kamarádkých vazeb na základě určitého životního stylu a preferovaných aktivit. Tyto aktivity zakládají rozdíly mezi jednotlivými aktéry a dělí je jednak do různých skupin, jednak některé aktéry z jakýchkoli „skupin“ vydělují.

„My sme boli takoví tišší takže my sme byli kamaráti nejlepší iba já, Vašo – tu sused a ešte Patrik, my sme boli takoví traja, my sme sa schádzali buď tu a hráli karty, popíjali víno a pozerali televízor, to bol náš, to sme sa jako kamaráti stretli a pozerali buď video anebo DVDčko, tak sme strávili väčšinu času..“ (Peter, 32 let)

„my sme, čo aj k nám chodia, skupina, týchto pár mladých, čo sme piati, šesti, no a ostatný sú ešte tu mladý, no ale oni napríklad vobec nechodi ani do dediny, von. Či ani bysom nepovedal, že iné skupiny, ale niesú.. sú tu už iba určitý jednotlivci. A ty sú celkovo takový uzatvoreni a nechodia nikde vieš, furt jenom doma. sú tu mladý, napríklad ako moj ročník, a nechodia vobec..“ (Richard, 30 let)

„mm, skoro nepatrim nikam. No já a ještě susedka je tak že nemám s kym ísť, aj ona e nemá s kym ísť vlastně na niečo takéto. Nemám sa ku komu pridať, alebo čo. Tak radši nejdem.“ (Nina, 31 let)

Budování kamarádkých svazků, které tvoří lokální sociální sítě, relevantní pro každého z aktérů, jsou utvářeny mimo jiné na základě vztahu k určitým místům. Zprvė jsou místa dějištěm vzniku a utužování těchto skupin v minulosti³⁸, zejména ve spojení

³⁸ Viz výše: kapitola 4.3. Sdílená místa

s určitými aktivitami, které pro toho či onoho aktéra tato místa představovala. Za druhé jsou místa v reflexi současného stavu zvýznamňována v souvislosti s lokací preferovaného typu zábavy a s tím souvisejícím zařazením sebe sama či druhých do těchto skupin, či mimo ně, jak je patrné jednak ve způsobu, jakým aktéři sami preferované aktivity lokalizují, jednak z toho, jak je jejich vtažení do společenských struktur reflektováno aktéry ostatními – například ve veřejném prostoru.

5.2. Vyjednáváný status

Status jednotlivců v určitém kolektivu, který na tomto místě představuje kolektiv Vesnice je vyjednáván na základě několika faktorů. Významné místo mezi nimi zaujímá status celé rodiny, k níž na jedné straně sám aktér vztahuje, na druhé je s ní spojován zvenčí. Status rodiny není nijak nezvratitelný a je potvrzován či měněn i prostřednictvím vlastních aktivit, jeho je však reflektován poměrně silně a to i ve vztahu k utváření kamarádkých skupin, či situování sebe sama do kolektivu.

„skor to berem tam, že my jsme mali takovou smůlu, že máme otca, akého máme, že dokáže někoho, vrtá a tak, že nás nikdy nemal nikdo rád. Myslím, tak bysom to povedala, že nás všetci jako keby odčleňovali aj v detskú som to pociťovala...(..)..nás nechceli aj tak do skupiny aj mladí a tak. Vysmievali se a tak.“ (Nina, 31 let)

Takto reflektovaný sociální handicap, který si s sebou jedinec nese společně se jménem rodiny a na jehož proměnu nemá alespoň po určitý čas téměř žádný vliv, je tematizován v souvislosti se začleňováním do vrstevnických kolektivů. Prostřednictvím rodiny a rodinných vztahů se člověk situuje i do sociálního prostoru celé Vesnice. Aktér na základě určité pozice vlastní rodiny, kterou si nese ve svém vědění (ať už je tato pozice zbytkem Vesnice potvrzována nebo není), konstruuje i vlastní pozici v sociálním prostoru:

„vieš čo, ani ma to nevadilo, že zostávám tu, len to ma trošku vadilo, že nezapadal som tak do..k tým kamarátom, lebo ..nezapadal som tak ako sam mal.. keď..nosili jsme obnošené veci po súrozencích alebo takové jednoduché, nenosili sme jako něktorí akože značkové, nebo keď prišli tehdy do módy walkmany prvé, tak každý mal. Já som nič nemal, my sme nikdy nemali peniaze na to, ani na to, aby sem se slušně ostrihal. Takže to bolo dost také zlé. No a to sa potom vyvíjalo aj tu v dedině, keď vidělo nějaké dievča, že sem z chudobnější rodiny, kde otec robil nejvyššiu hanbu, tak kdo by sa k takovému vieš dal. Tak i potom je těžko najíst si nějakú partnerku...je to dost těžké no. To je aj nevýhoda v takové malé dedině, že poznáš každému každý hriech.“ (Peter, 32 let)

Další forma vyjednávání společenského statusu v rámci Vesnice, kterou jsem měla možnost sledovat, není již spojována s rodinou ve smyslu určité determinace, jako forma předešlá. Je uvažována v rámci určité aktivity v současnosti, která však rovněž závisí na statusu rodiny v sociálním prostoru Vesnice a slouží k jejímu potvrzení. Tato forma je bytostně spjata s prostorem Domu. Toto vyjednávání statusu se, jak jsem si povšimla, odehrává ve vztahu k cizincům, konkrétně k nám, přijíždějícím studentům. Jak jsem již uvedla výše, v kapitole věnované Domu, je každá rodina uvažována jaksi dohromady se svým obydlím, mimo jiné s jeho velikostí, vybavením a celkovým uspořádáním. Vzhledem k tomu, že je každoročně nutné naplánovat, u koho budou přijíždějící studenti bydlet, jsou možnosti Domu jedním z předpokladů proto, že se rodina stane rodinou hostitelskou. Hostitelské rodiny jsou nikoli náhodou víceméně stejné každý rok, neboť jejich dům je dispozičně uzpůsoben k tomu, přijmout několik dalších nocležníků. Kromě určitých fyzických dispozic domu (a samozřejmě ochoty návštěvníky přijmout), jsou však dalším faktorem možnosti být nejen hostitelem, ale „dobrým hostitelem“. Nemohla jsem si nevšimnout, že ubytování návštěvníků se těší určité prestiži a kvalita nabízeného zázemí je ostře sledována celou Vesnicí. Jednou z prvních otázek, kterou jsem často od obyvatel Vesnice slychala, směřovala na mou spokojenost s ubytováním. Jistě se může jednat o otázku zdvořilou a řečnickou, nicméně podrobnost některých dotazů ohledně kvality a četnosti podávaného jídla, nebo naopak demonstrativní oznamování toho, že na zítra bude kachna s domácím zelím, svědčí o určité důležitosti toho, ukázat se Vesnici jako člověk – člen rodiny – která si to „může dovolit“. Jeden člen z mnou sledované skupiny byl rovněž členem rodiny, která mi během mého druhého pobytu v terénu poskytovala zázemí. Dovoluji si zde uvést úryvek ze svých terénních poznámek, ve kterých popisuji událost, k níž došlo první večer mého pobytu:

„... Ještě než dojím, přijde za mnou Dušan³⁹ a ptá se, jestli se k nim potom připojím. Odpovídám, že moc ráda, ale později, protože se chci připravit na zítřejší práci. Zdá se, že by rád slyšel jinou odpověď a trochu ho to rozhodilo, chvíli nervózně přešlapoval a mlčel, pak si ke mně přisedl. Po chvíli mlčení se mě zeptal, jestli mi chutná jídlo a jak se mi u nich líbí. Odpovídám kladně, pochvaluji jejich pohostinnost i pěkné bydlení, co je pro mě připraveno. Dušan má ale očividně pocit, jako bych to říkala jen ze slušnosti. Pak mi sděluje svou myšlenku, že by lidé neměli soudit druhé podle prvního dojmu, dokud je ještě moc neznají. Chvíli mě nenapadá, na co naráží, postupně mám dojem, jako by předpokládal, že bych mohla mít výhrady ke stavu domu, a mohla bych si proto o rodině myslet něco špatného. Pak se dostává k tomu, že když jsem tu byla před dvěma roky, bývala jsem u Urbanů. Urbanovi platí za rodinu, která je na tom finančně lépe. Mají velký dům, mívali hospodářská zvířata, i krávy, a na poměry vesnice patří k těm, kteří si žijí finančně lépe než jiní. Například než Majerovi (současná hostitelská rodina, pozn.). Pak mi dochází, na co Dušan naráží, když se mě zeptá, jestli bych mu mohla říct, jak bych bydlení u nich a u Urbanů porovнала. Stejně jako mě překvapila jeho otázka, překvapuje mě i moje uvažování nad odpovědí. Dochází mi, že to, co řeknu, se v tomhle případě počítá. Ubytování studentů z Prahy má tady ve Vesnici svůj silný sociální rozměr. Je to otázka prestiže, být dobrý hostitel, a postarat se o hosty tak, aby nemohli říct cokoli špatného, protože kdyby to udělali, tahle informace tu zůstane viset. Na to se totiž opravdu mnoho lidí zeptá. Zajímá je, u koho bydlíš a jaké to tam je. A Dušan se přišel ujistit, jestli nemám náhodou něco takového v plánu a přišel s tím naprosto otevřeně, bál se, co by mohlo vyvolat srovnání, kterého bych se před někým dopustila. ...“⁴⁰

Nutno dodat, že výše uvedený způsob vyjednávání sociálního statusu skrze Dům a ubytování cizinců vychází z mé subjektivní zkušenosti a interpretace pozorovaných jevů a přistupuji k ní tak jako ke své vlastní konstrukci sociálního prostoru, ve kterém jsem se na krátký čas ocitla coby účastník. Její relevantnost je tudíž sporná a vyžadovala by si delšího pobytu v terénu. V zaznamenaných verbalizovaných reflexích aktérů mi potvrzena nebyla.

³⁹ Všechna jména v tomto úryvku jsou z důvodu anonymizace změněna.

⁴⁰ Z terénních poznámek 12. 5. 2016

5.3. Různé přístupy k aktivitě ve veřejném prostoru

Jednou z výzkumných otázek ve sledované lokalitě pro mě bylo postihnutí způsobů, jimiž se účastníci aktivně podílí na utváření daného prostoru. Některé formy tohoto utváření se ukazují skrze popsané aktivity v různých částech tohoto prostoru, jak byl rozčleněn výše. Tato aktivita však není zpravidla řízena nějakým předem daným záměrem, vytyčeným cílem, jehož je potřeba dosáhnout. Aktivita v tomto smyslu spočívá v užívání určitých míst formou každodenních nereflektovaných praxí. Existuje však ještě jeden typ aktivního jednání, který se od těchto nereflektovaných praxí liší. Dá se říci, že jednou věcí, která spojuje všechny aktéry mnou sledované skupiny mladých obyvatel Vesnice, je určitá míra nespokojenosti s veřejným prostorem a většina z nich má také poměrně jasnou představu o tom, jak by se měla jeho podoba změnit. Existuje tedy řekněme vytyčený cíl. Zajímavé ovšem je, že ačkoli se tento prostor týká všech, většina mých informátorů, jako by jej nepovažovala za cíl, jehož uskuteční je v jejich moci. Vliv na jeho podobu je často přisuzován pouze jedné osobě, ztělesněné starostou obce. Pokud jsem se s informátory dostala k tématu veřejného prostoru, většina z nich jakoby od něj dávala ruce pryč. Jak již bylo naznačeno výše,⁴¹ je možnost podílet se aktivně na podobě veřejného prostoru chápána jako jistá utopie. Lépe řečeno, dostupné možnosti, jak se dá zapojit do debaty o veřejném prostoru jsou reflektovány, ovšem uvažování nad aktivním zapojením se nezdá být na pořadu dne.

T: *myslíš, že je něco, jak vy byste s tím mohli něco udělat, vy mladý? Nějak si to tu přizpůsobit?*

I: *maximálně nějakú petíciu podat' (smích), či by súhlasili a podat' žiadosť na úrad či to schvália či nie. Čo iné? Já niesom starosta.*

T: *hmm. A myslíš že starosta není přístupnej nějakým nápadům, s ktorejma byste prišli? Že by se s ním nedalo o tom jednat?*

I: *je, je, je, je, ale neviem či spolubočané nejsou na to takí, aby s tím spolupracovali lebo..neviem.*

...(...)

T: *nemůžeš přijít s nějakým návrhem, že by byla otevřená debata?*

I: *můžeš, ale oni tě zrušia.*

T: *jak to?*

⁴¹ Viz kapitola 4.2.3 Veřejný prostor

I: že sprostosť a tak..neviem, neskúšal som to, tak to niehccem odsuzovať, ani ich. Nevieim. Treba vyskúšať.

Výše uvedený úryvek rozhovoru s Pavlom se týkal jeho nespokojenosti s vybavením veřejného prostoru ve smyslu nabízených aktivit pro volný čas, konkrétně neupraveného fotbalového hřiště. Ačkoliv Pavol sám fotbal nehraje, pokládá za důležité, aby obec jeho údržbu zajišťovala. Ta se ovšem potýká s nedostatkem lidí, kteří by veřejný prostor udržovali. Jelikož se většina mých informátorů vztahuje k veřejnému prostoru jako plně ovládanému politickou reprezentací, tvořenou starostou a pěti poslanci, veškerou aktivitu v oblasti údržby tohoto prostoru přisuzuje výhradně jim.

Pohled na aktivitu ve veřejném prostoru z jiného úhlu pohledu mi poskytl Peter, který byl po jedno volební období členem zastupitelstva Vesnice.

„...vieš to je taká chyba, že sú něktorí takých sprostých ludia, vedia všetko, ale keď treba pomoct tak nikdo nedá ruku k dielu. No, keď sa vyhlásila nějaká brigáda, že treba pomoct v dedině pokosiť trávu, cintrorín.. každý mudruje, ale chytit sa roboty nikdo nechytí. Vieš no, a to tě už potom prestane bavit. Keď to musíš všetko ty robiť a ostatný nie no. Jak sme boli predtím poslancov, tak sme boli čtyri, piati mladých a robil sem možno iba já a eště kamarád, čo tam bol a ostatní sa vieš, láry fáry. A to človeka omrzí...a tak to je dobré, mam pokoj. Keď treba, tak pomožem, ale už no ..(..).. vyskúšal som si to aké to je. Stačilo mi. Vyskúšal som, aspoň som sa usvedčil, že ty ludia sú naozaj taký, aký sú.“ (Peter, 32 let)

Aktivita veřejného charakteru se ukazuje být problematická z hlediska její dobrovolnosti. Přestože se aktéři na jedné straně do veřejného prostoru situují, na druhé straně povětšinou odmítají, že by se na něm mohli, respektive *měli* nějakým způsobem podílet. Ačkoliv veřejný prostor pojmají v tom smyslu, že je (měl by být) tady pro ně a pro jejich aktivity, sami se k němu vztahují tak, jako by nevytvářeli prostor svůj, ale prostor někoho jiného. Pokud aktéři reflektují svoji vlastní aktivitu v rámci veřejného prostoru, chápou ji většinou jako důsledek selhání Vesnické správy.

„samozrejme sú nejaké veci, ktoré ma mrzí, že prostě sa nedžjú, alebo že musíme robiť sami hej. Napríklad to, že keď sa pozrieš, že je ihrisko skosené hej, tak to väčšinou kosíme já, brat a moj oťec hej...(..).. Takže my sa tak o to staráme, s traktorom někedy, takže sa staráme o to my hej, a podľa mňa, mám taký názor na to, že dčdina by mohla byť na to schopná, že by mohla napríklad kúpiť normalnu na to kosačku, ktorú sa to dá pokosiť. Že nebolo by to nejak extra veľké hej..“ (Lukáš, 21 let)

„já už ho taky ignorujem, ešť minulý rok som mu vatru spravil a diskotéku, čo já viem, v organizácii som mu pomohl..no ale tento rok ...pfff..určité nie keď.. no neviem.. něčo sa mu stalo, no ale takto to je ako ti hovorím, že ochota žiadna, takže to bude nic moc ten den dčdiny.“ (Richard, 30 let)

Zdá se, že určitou roli zde hrají i osobní sympatie ke starostovi obce, v jehož osobě je zahrnuta v podstatě celé konceptualizace veřejného prostoru. Na jedné straně jsou tu mladí aktéři, kteří mají nějakou představu veřejného prostoru, na jehož utváření by se mohli aktivně podílet. Tento prostor si však do značné míry spojují s konkrétní osobou starosty a tak si v podstatě jakoukoli aktivitu interpretují jako aktivitu osobně pro něj. Starosta a zastupitelé, kteří se v každodenní praxi setkávají s neochotou aktérů se dobrovolně podílet na údržbě veřejného prostoru, pak zpětně nemají chuť vycházet aktérům v jejich představách vstříc. Celý problém s aktivitou ve veřejném prostoru se pak zdá být zapříčiněn rozdílnými očekáváními, která jednotliví zúčastnění od způsobu organizace veřejného prostoru mají.

5.4. My Vesničané

V této poslední kapitole bych ráda poskytla prostor svým informátorům, kteří mi skrze své výpovědi umožnili nahlédnout do své konceptualizace každodenně prožívaného prostoru. Pro potřeby analýzy jsem se výše uchýlila k vytvoření určitých kategorií na základě tematizovaných míst, a tyto jsem dále vztahovala do širších kontextů tak, jak se mi jevily na základě verbalizovaných reflexí aktérů. Je ovšem rovněž nezbytné uvažovat můj vliv na celkovou konceptualizaci prostoru, jak jsem se ji zde pokusila nastínit. Ačkoli jsem výše vymezené kategorie utvářela na základě snahy o co nejlepší porozumění aktérského vztahování se k žitému prostoru skrze jejich

výpovědi, částečně doplněné o vlastní pozorování, jsem si vědoma toho, že tyto kategorie by nevznikly, kdybych své otázky neformulovala určitým způsobem a kdybych o nich dále určitým, subjektivním způsobem neuvažovala. V tomto kontextu jsem na konstrukci lokální identity měla svůj podíl proto, že jsem se na krátký čas stala účastníkem žitého prostoru aktérů, ti se ke mně určitým způsobem vztahovali a svou identitu tak konstruovali rovněž vůči mně. Vzhledem k tomu, že většina z výše uvedených interpretací vychází z výpovědí aktérů, které byly zjištěny během rozhovorů, a tyto rozhovory ne vždy bylo možno vést co nejvolnějším způsobem asociací, neboť se věnovaly určitým vymezeným okruhům, ráda bych na tomto místě poskytla prostor vyjádřením, která se z mého pohledu vyznačovala největší mírou spontaneity v tom smyslu, že jej zpravidla nepředcházela nijak kontextuálně situovaná otázka, nýbrž byly vyřčeny na základě mé výzvy, aby aktéři zkusili vyjádřit to, jak se k dané lokalitě vztahují obecně a proč by z ní případně neodešli. Tyto tematizace, myslím, vyjadřují rozmanitost celého způsobu vztahování se k žité lokalitě, která se vztahuje k nepřebornému množství kontextů:

„A tak akože nieje o také moderné, alebo dačo také ale má to svoju čaru, alebo ako to mám povedať. Také priateľské to je, jednoduché.“ (Sabina, 23 let)

„Narodila som sa tu, tu jsem vyrastla, vždy jsem bola....no vždy okolo mě bola zvierata, tak i to je pozitívne, potom hodne vecí jsem se naučila od starých..“ (Lenka, 19 let)

„Z dediny bysom neodešiel, to by museli dať púta a tak zobrať. Neodešiel bysom. Jednou je to...tu mám rodinu, tu mám krstného otca, krstnú máti, to že.. jednoducho tak ti poviem, že dedina to je taká jedna familia, takže.. to by už musel byť naozaj vážny, VÁŽNÝ alebo veľmi veľký dôvod, aby som sa sem nevrátil(..).. Tahá ma to sem vieš, tu som sa narodil, tu mám kamarátov, strašne vela.“ (František, 32 let)

„tu mám kamarátov, všetkých známých, no vlastne, tu mám všetkých ľudí, ktorých vlastne poznám odmalička no..“ (Richard, 30 let)

„mohl by som teraz sa túlat po svete, ale netahá ma to. Ale keď zarobím peniaze, idem rešiť dvor, trávnik spraviť, skalku spraviť, napríklad terasu porobím..tuto stranu zvonka zateplím, tak zase tam môžu íť peniaze.“ (Peter, 32 let)

6 Závěr

Na počátku výzkumu stálo téma různých forem identifikace s žitým prostorem, které jsem dále koncipovala do výzkumného problému, formulovaného jako aktérskou konstrukci vztahu ke každodenně žité lokalitě, která byla zároveň pro mnou sledovanou skupinu aktérů lokalitou jejich narození. Mým záměrem bylo pokusit se postihnout formování lokální identity jako určitý proces, jako vyvíjející se a proměňující se vztah mezi člověkem a jeho prostředím. Toto prostředí přitom nahlížím ve všech jeho myslitelných rovinách, jako prostředí materiální, kulturní a sociální. V tomto pojetí můžeme každý prostor ve specifické konfiguraci všech jeho relevantních rovin chápat jako jedinečný. Pro lokální identitu je však stěžejní právě fyzický prostor, který ji nějakým způsobem definuje a je s ní bytostně spojen. Proto jsem se během výzkumného procesu zaměřila nejprve na to, jaká místa jsou z hlediska lokality tematizována, dále na to, v jakých kontextech jsou reflektována a jaké významy jsou jim přisuzovány. Tato místa jsem sledovala v rámci pohybujícím se od prostoru nejšířěji vymezeného, konceptualizovaného jako Krajina, až po prostor vymezený subjektivní situovaností každého aktéra, konceptualizovaného jako Dům. Ukázalo se, že místa se ve výpovědích aktérů stávají skutečně Místy – místy naplněnými množstvím významů. Skrze verbalizovaný popis míst existujících, či vzpomínek na místa již zaniklá mi pak aktéři poodkrývali způsoby, jimiž je fyzický prostor vtažen do prostoru sociálního v dialektickém procesu, kdy jeden ovlivňuje druhý a jeden bez druhého neexistuje. I hranice fyzicky chápaných míst jsou pak velice variabilní. Jsou totiž relevantní pouze do té míry, v jaké je jejich ohrazení potvrzováno určitým sociálním kontextem – určitými vztahy. Ukazuje se, že i například Dům, který je fyzicky poměrně jasně vymezen, a nikdo by se jistě nehádal, že tento dům sahá dál než k hranici domu vedlejšího, je dějištěm určitých vztahů, a tyto vztahy a s nimi nesené sociálně relevantní významy, jsou tím, co jeho hranice zcela rozmazává. Jak se ukazuje výše, může být skrze Dům například konstruováno vědomí o vlastní pozici ve společenském uspořádání, a aktéři sami si zase skrze jiná místa (Klubovnu, či Krčmu) mohou tuto pozici potvrzovat. Člověk se v různých chvílích svého života situuje do jinak vymezených fyzických i sociálních prostředí. Hranice těchto různých prostorů tak závisí na kontextu, v nichž je o nich právě uvažováno.

V souvislosti se snahou o porozumění konstrukce lokální identity jsem si stanovila určité výzkumné otázky, na které jsem chtěla najít odpověď. Domnívám se, že na všechny z nich je možné odpovědět následujícím způsobem. Například na způsobu vztahování se k hranicím prostoru se ukazuje, že jejich konceptualizace závisí do značné míry na aktivitách, které jsou do tohoto prostoru situovány. Své tvrzení se nyní pokusím demonstrovat na příkladu. Podívejme se na aktivity a místa tematizována pro období dětství. Vzhledem k tomu, že v dětství jsou nejčastěji reflektovanými aktivitami kromě práce v Domě, především aktivity „venku“, v dětském věku jsou hranice prostoru omezeny pouze hranicí vlastních fyzických sil (kam dojdu na kole, nebo dojdu po svých), zároveň je v určitých kontextech zvýznamňována hranice mezi venkem a Domem: „aby mama nevěděla, že se jdu koupat, šup přes plot a už jsem byl venku na Řece“. Proces konstrukce lokální identity tak probíhá prostřednictvím vztahování se k různým typům míst, prostřednictvím *praxí*, které jsou s nimi v různých reflektovaných časových obdobích spojeny. Zatímco v dětství je tedy například Řeka tematizována v souvislosti s reflektovanými praxemi koupání a rybaření, s nimiž se pravděpodobně ztotožní všichni aktéři, v průběhu času se prostor Řeky pro aktéry stává prostorem praxí jiných – například kamarádkých oslav a kamarádkých sešlostí, které jsou již na základě jiných míst nějakým způsobem sociálně strukturovány – k Řece pít totiž zdaleka nechodí všichni. Každé místo je pak v určitém časovém období, či životním úseku informátora propojeno s jiným typem praxí (dětství – koupání; dospívání a dospělost – pití alkoholu). Tyto praxe jsou pak reflektovány jako shodné nebo odlišné v kontextu uvažování vlastních preferencí, přesvědčení, či životního stylu ve vztahování se k různým sociálním kolektivům a na základě sdílených nebo odlišných praxí také dochází ke ztotožnění nebo vymezení se vůči nim. V souladu s konstruktivistickým pojetím identity, ve kterém uvažuji i identitu lokální, je člověk formován zároveň tím, čím je, i tím, čím se být necítí.⁴² Jsou to tedy určité aktivity, žité praxe, které jsou činitelem, jež spojuje prostor fyzických míst s prostorem sociálních významů. Tyto praxe jsou patrné i na příkladu různých forem vztahu k veřejnému prostoru a jeho aktivnímu utváření. Ať už se projevuje starostí o tento prostor a jeho aktivním utvářením ve fyzickém smyslu, nebo se omezuje na vyjádření nespokojenosti s ním a odmítnutí podílu na aktivním utváření jeho materiální podoby, na podobě tohoto

⁴² Szaló, C., Nosál I. (eds.); *Mozaika v rekonstrukci: Formování sociálních identit v současné střední Evropě*, Brno, 2003. Str. 15

prostoru v sociální rovině se podílí oba přístupy stejnou měrou. Koneckonců i nečinnost je ve výsledku činností, která se podílí na procesu zachovávání, či proměny stávající reality. Vztah k fyzickým místům pouze v jejich materiální rovině se ukazuje být nemožným, stejně jako sociálně relevantní významy bez fyzických míst. Nikoli ve smyslu, že by sociální významy mimo fyzický rámeček určité lokality neexistovaly. Uvažujeme-li lokální identitu, pak je však fyzický prostor tím rámcem, v němž jedinečně mohou být tyto *konkrétní* sociální významy relevantní.

Seznam použité literatury:

Bauman, Z.; *Tekutá modernita*, Praha: Mladá Fronta, 2002.

Berger, Peter L, Luckmann, T.; *Sociální konstrukce reality*, Brno, 1999.

Brubaker, R., Cooper, F.; Beyond Identity, *Theory and Society*, 2000, No. 29, str. 1-47.

Ezzeddine, P., Heřmanský, M., Novotná, H., Seidlová, G., Šťovíčková, M., & Vaňková, M. (2009). *Etika ve společenskovědním výzkumu* in E_Úvod do společenskovědních metod. Online. Dostupné z: <http://moodle.fhs.cuni.cz/course/view.php?id=614>

Geertz, C.; *Interpretace kultur: Vybrané eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000.

Gibas, P., Pauknerová, K.; *Mezi pravěkem a industriálem: několik poznámek k antropologii krajiny*, Český lid, 2009, ročník .96, č. 2.

Giddens, A.; *důsledky modernity*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2003.

Hendl, J.; *Kvalitativní výzkum*, Praha: Portál, 2012.

Heřmanský, M.; *Pozorování* in E_Úvod do společenskovědních metod (2009) Online dostupné na: <http://moodle.fhs.cuni.cz/course/view.php?id=614>.

Hirsh, E.; *Between Place and Space* in Hirsch, E., O'Hanlon, M., (eds.), *The Anthropology of Landscape: The Perspectives on Place and Space*, Oxford, 1995, s. 1 - 30.

Hudečková, H., Lošťák, M.; *Sociologie I.*, Česká zemědělská univerzita v Praze, 1995.

Kandert, J.; *Každodenní život vesničanů středního Slovenska v šedesátých až osmdesátých letech 20. století*. Praha: nakladatelství Karolinum 2004.

Mácha, P.; *Krajina antropologie a antropologie krajiny*. Český lid, 2010, ročník 97 č. 3, s. 225-245.

Novotná, H.; *Půda jako centrální hodnota* in *Posturální světy: antropologie současné vesnice*. Online dostupné na: <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?id=be0bcddc5e0af22777f7c8dfa598e66d&tid=&do=predmet&kod=YBA124&skr=2013.>, 2009.

Novotná, H.; *Výběrové strategie* in E_Úvod do společenskovědních metod (2009). Online dostupné na <http://moodle.fhs.cuni.cz/course/view.php?id=614>

Roubal, O. *Když se řekne identita...regionální identita*, Socioweb 2003/9,13,14.

Szaló, C., Nosál I. (eds.); *Mozaika v rekonstrukci: Formování sociálních identit v současné střední Evropě*, Brno, 2003.

Špaček, M.; *Vysokoškoláci na jihoslovenské vesnici: reflexe, významy, kontexty.*, FHS UK 2015

Prameny:

Zákon o ochraně přírody a prostředí, č. 114/1992 Sb. § 3, odst. 1, písm. b